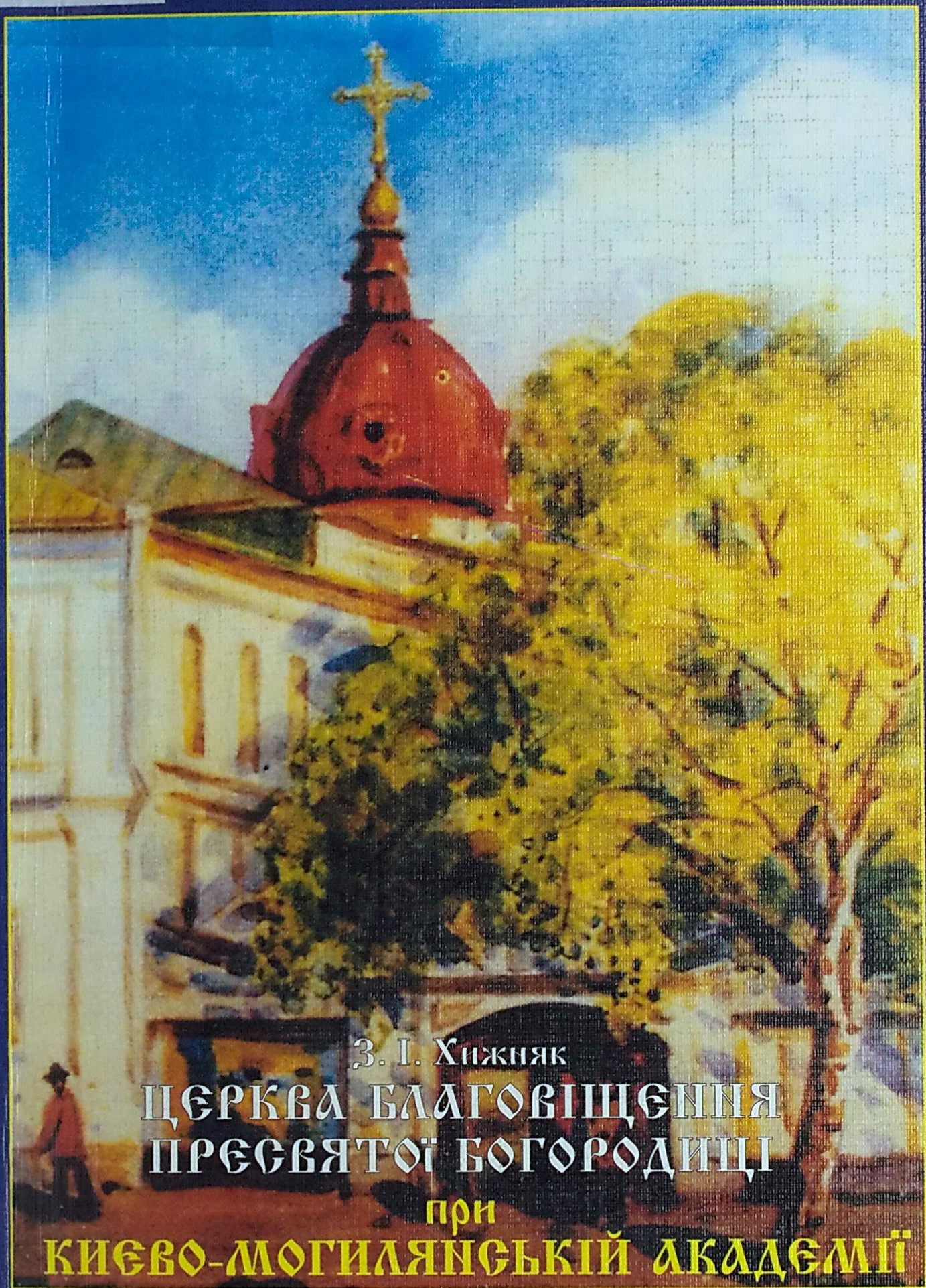

Бр 27/477)
X434

З. І. Хижняк

ЦЕРКВА БЛАГОВІЩЕННЯ
ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ

при

КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКІЙ АКАДЕМІЇ

Бр 27/477)
434

Дарунок

*З. І. Хижняк
Брюховецького В.С.*

Колес

**ЦЕРКВА БЛАГОВІЩЕННЯ
ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ
при
КНЕВО-МОГИЛЯНСЬКІЙ
АКАДЕМІЇ**

329452

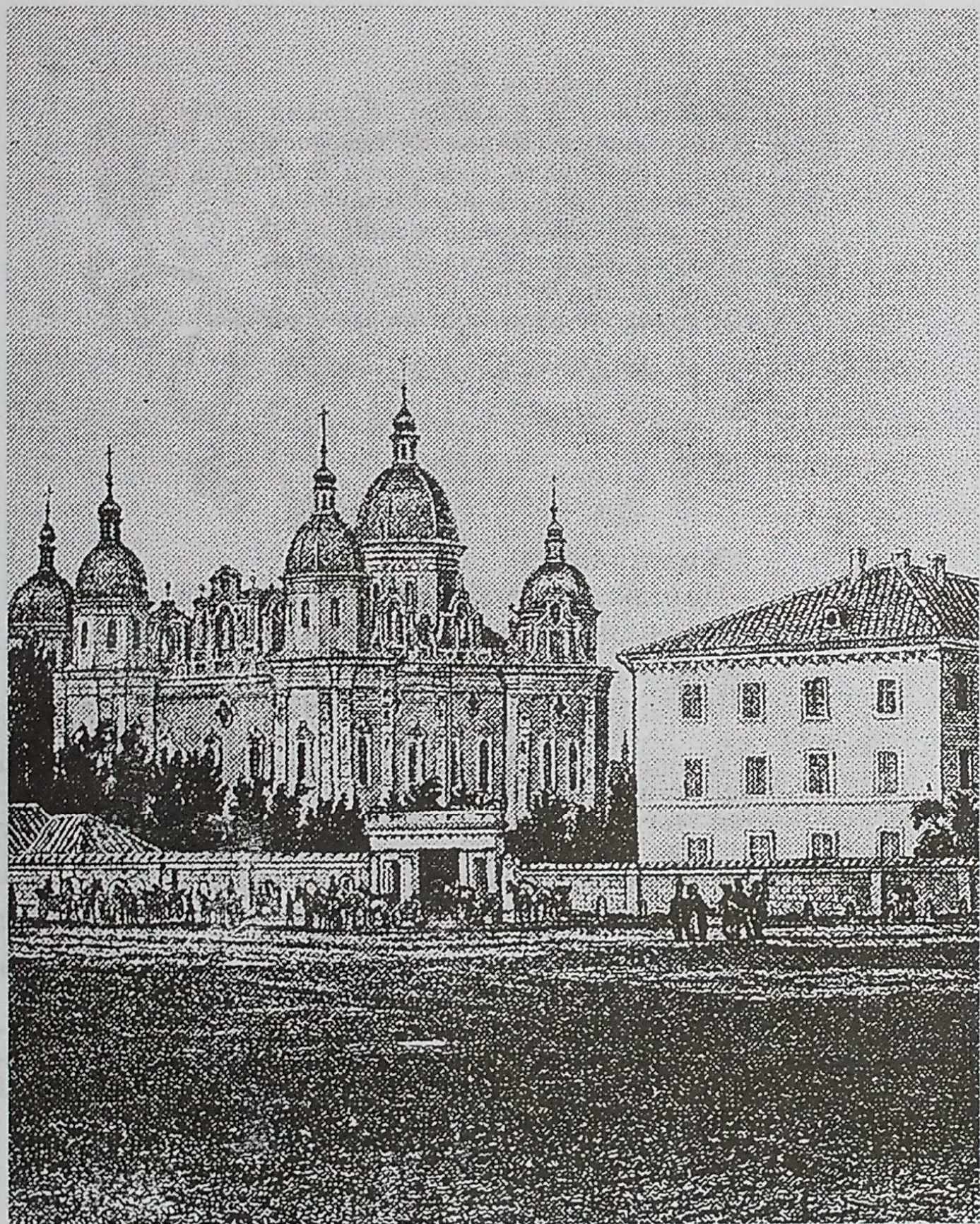
**БЛАГОСЛОВЕННЯ
ЦЕРКВИ
БЛАГОВІЩЕННЯ
БОЖОЇ МАТЕРІ
при НАУКМА
НАСТ-ЛЬ ІЕРВМОНА БОГДАН
УКРАЇНА, КИЇВ-70
ВУЛ. Г. СКОВОРОДИ-2**

Наукова бібліотека
Університету
"Киево-Могилянська
ак"

Київ 2004

ВНПБ ГУЛЕВИЧІВНА

собором і Мазепиним корпусом з Благівіщенською церквою.
Гравюра 30-х років XIX століття.

*Ця праця вийшла в світ
завдяки енергії й любові до храму
Благовіщення Пресвятої Богородиці
його настоятеля ієромонаха Богда-
на (в миру Бориса Миколайовича
Дідусенка) та безкорисливій
підтримці благодійників-парафіян.
Відрадно, що добро, честь
і духовність українців не згасають.*

Хижняк З. І.

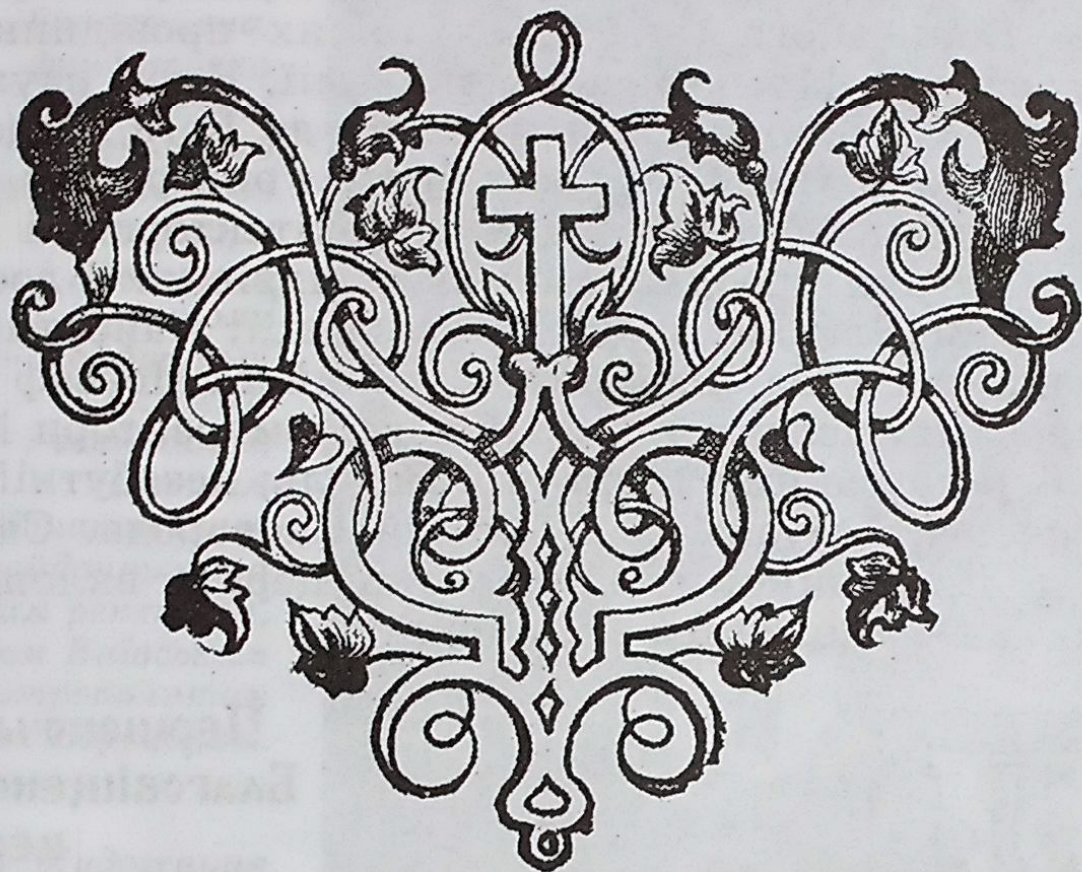
**Церква Благовіщення Пресвятої
Богородиці при Києво-Могилянській
академії. Історичне дослідження.—К.,
БППБ «Гулевичівна», 2004.—80 с.**

Автор — Зоя Хижняк — є відомим дослідником і знавцем української історії та культури, зокрема Києво-Могилянської академії. За її безпосередньої участі були підготовлені енциклопедія «Києво-Могилянська академія в іменах. XVII-XVIII ст.» (2001), «Десять святих Києво-Могилянської академії» (2002), «Ректори Києво-Могилянської академії (1615-1817 рр.)» (2002), «Історія Києво-Могилянської академії» (2003) та інші авторитетні видання.

Її нова праця є першою в Україні спробою дослідити історію одного з найвідоміших національних храмів — церкви Благовіщення Пресвятої Богородиці при Києво-Могилянській академії.

© Зоя Хижняк, тексти, 2004

© Фірма «Деркул», оригінал-макет,
дизайн обкладинки, верстка, 2004

ерква в ім'я Благовіщення Пресвятої Богородиці, що в Києві на Подолі, попри всі історичні негаразди й сьогодні прикрашає садибу старовинного навчального закладу України — Києво-Могилянської академії — й неповторну панораму нашого древнього міста. Вона — не лише пам'ятка архітектури й мистецтва, але й пам'ятка історії. Її стіни пам'ятають імена славних гетьманів Петра Конашевича-Сагайдачного, Івана Мазепи, Святого митрополита Київського, Галицького і всієї Руси Петра Могили, митрополитів Рафаїла Заборовського, Гавриїла Кременецького, Серапіона Александровського, Варлаама Ясинського, Йоасафа Кроковського, ректорів Києво-Могилянської академії Прокопія Калачинського, Гедеона Одорського, Інокентія Поповського, Христофора Чарнуцького, Теофана Прокопо-

веча, Іларіона Левицького, Сильвестра Кулябку, Георгія Кониського і багатьох інших провідників і покровителів Могилянської академії. В ній слухали Слово Боже й підносили молитви до Бога студенти кількох поколінь. Серед них брати Григоровичі-Барські — Іван, що стане відомим архітектором, і Григорій, котрий прославиться як мандрівник і дослідник країн Близького Сходу та Греції; майбутні богослови святі Паїсій Величковський та Йоасаф Білгородський; уславлені українські композитори Максим Березовський та Артемій Ведель; незабутній філософ, поет, музикант Григорій Сковорода. Святиням цієї невеликої, але шанованої церкви вклонялися кияни і численні паломники.

Першопочатки Благовіщенської церкви

Перша у Києві церква в ім'я Благовіщення була зведена ще за часів Ярослава Мудрого 1037 року на Золотих воротах і разом з ними загинула. Життя Благовіщенської церкви, що на Подолі, розпочалося майже 400 років тому одночасно з Київською братською школою на садибі, дарованій Гальшкою (Єлизаветою) Гулевичівною Лозчиною (бл. 1577 — березень 1642) «дітям християнським всякого звання й стану під школу, також під монастир по чину Василя Великого й шпиталь». Школа гостинно розчинила свої двері 15 жовтня 1615 року. Опіку над нею взяло Київське Богоявленське братство, й школа стала іменуватися братською. Київське Богоявленське братство, як і інші братства України, мало освітньо-релігійний характер. До Братства мали право вступати всі бажаючі прислужитися справі Православної церкви, релігії, навчанню й вихованню молоді в дусі благочестя,

Гальшка
Гулавечівна,
фундаторка
Київського
Братського
Богоявленського
монастиря
і Братської
школи
— майбутньої
Академії
з гетьманом
Петром
Конашевичем-
Сагайдачним та
першим ректором,
згодом Київським
митрополитом
Іовом Борецьким.

Художниця
М. Перевальська-
Пшенична,
1997 р.

патріотизму, вірності національним традиціям. Статут Братства розпочинався євангельським заповітом Ісуса Христа: «Сіє заповідаю вам — да любите один одного, по тому й пізнаю вас, що ви Мої учні, якщо між вами буде любов». Цим заповітом Братство керувалося в церковних і світських діяннях, зокрема, у шкільництві. У вступній частині до Упису (реєстру) Братства говорилося, що мета його є «виховане християнських учнів, як духовних, так і мирських для примноження й укорінення християнських добродітностей ... для подавання наук корисних й навчання дітей народу християнського, для захисту

вдів, сиріт і для надання допомоги різним збіднілим людям»¹.

Братства засновували монастирі, які, на відміну від інших (не братських), іменувалися учительними. Мета їх за статутами братств визначалась як «школьного ученія распостраненіє, милості потребуєчих прокормленіє і друкарських сосудов (книг — Авт.) сохрание».

Київський Братський учительний монастир був, як і заповідала Гальшка Гулевичівна, заснований 1615 року разом з Братською школою й отримав назву Богоявленського. Історія Київського Братського Богоявленського монастиря неподільна з історією Києво-Могилянської академії.

Першим його «устроїтелем» та ігуменом був Ісайя Копинський (др. пол. XVII-05.10.1640) — філософ, педагог, богослов, «муж благовейна, іскусна, у всяких добродійництвах ісправна». На час відкриття Київської Братської школи він був наглядачем печер святого Антонія в Києво-Печерській лаврі і, як зазначає Густинський літопис, «многіє труды подъях и зыданія воздвигох», тобто був відомий як будівничий. Зокрема, ним були зведені головна церква й келії Густинського Троїцького та Підгірського Ладинського монастирів. Вірогідно, як і в цих монастирях, він заклав огорожу Братського Богоявленського монастиря, визначив, а може, й заклав початки головного храму, келій та шпиталю. Через рік Ісайя Копинський відбув з монастиря; пізніше — по смерті Йова Борецького (1631) — став митрополитом Київським, Галицьким і всієї Руси.

Перших учнів у Київську Братську школу разом з Ісайєю Копинським увів відомий на той час педагог

¹З Упису Київського братства // Памятники, изданные Временной Комиссией для разбора древних актов. - К., 1846. -Т.2.- № 11. (Далі: Пам'ятники...)

і письменник, її перший ректор (1615-1619) Іван Борецький, згодом — митрополит Київський, Галицький і всієї Руси Йов (1620-1631). Він багато зробив для організації Братства, становлення школи й Братського монастиря.

Біля витоків Київського братства й Київської Братської школи стояв також гетьман Війська Запорозького Петро Конашевич-Сагайдачний (бл. 1570, чи 1757-10.04.1622). Як мудрий політик і патріот він хотів, щоб українські юнаки виростили не лише освіченими, але й добрими захисниками своєї Віри, Церкви, Вітчизни. Козаки глибоко шанували Пресвяту Богородицю і вважали її своєю покровителькою. Культ Богородиці Сагайдачний переніс і до Братської школи. На власні кошти він

*Петро
Конашевич-
Сагайдачний,
гетьман війська
Запорозького.
Ктитор
і будівничий
церкви
Богоявлення-
Благовіщення
Київського
Братського
Богоявленського
монастиря,
покровитель
Братської
школи.*

будує в Братському Богоявленському монастирі перший головний храм — двопрестольну церкву Богоявлення Господня й Благовіщення Пресвятої Богородиці. Так було покладено початок храму зі світлим ім'ям Благовіщення.

За документами, церква існувала вже 1620 року. Треба думати, що будувати її почали одразу по заснуванню Богоявленського монастиря 1615 року. Безсумнівно, що її приділ вінчала ікона Благовіщення Пресвятої Діви Марії — символ моральної чистоти, сили духу й земної краси. Саме такі ікони бачив сирійський мандрівник Павло Алеппський в Україні, зокрема, у м. Василькові: «Образ Богородиці величний і прекрасний, викликає подив розуму й дивує своєю красою... Я багато бачив образів, починаючи з грецьких країн до цих місць і звідси до Москви, але ніде не бачив подібного»².

1620 року Сагайдачний увійшов до Упису Київського братства «зі всім Войском» і разом з ним узяв Братську школу під свою опіку й оборону. Того ж 1620 року до Києва прибув Єрусалимський Патріарх Теофан. Оселився він у гостинному домі Київського братства. Зачудований миролюбністю, благочестивістю і гостинністю жителів «Богоспасенного міста», Патріарх вклонявся його святиням, відвідував монастирі й церкви, відправляв служби Божі. Київському братству й Братській школі Патріарх Теофан надав три грамоти, у яких згадується церква Богоявлення-Благовіщення. Так, у благословенній грамоті Богоявленському братству і його школі від 26.05.1620 року говориться: «Бачили ми церкву новозложену Богоявлення і Благовіщення святої Богородиці, гостинний двір й при ньому школу наук елліно-словенського й латино-поль-

²*Путешествие Антиохийского Патриарха Макария в Россию в половине XVII века, описанное его сыном диаконом Павлом Алеппским.* - М., 1897.-С. 76.

Єрусалимський
Патріарх
Теофан,
який
1620 р.
благословив
Київське
братство,
його школу
і Богоявленський
монастир
і надав їм
ставропігію.

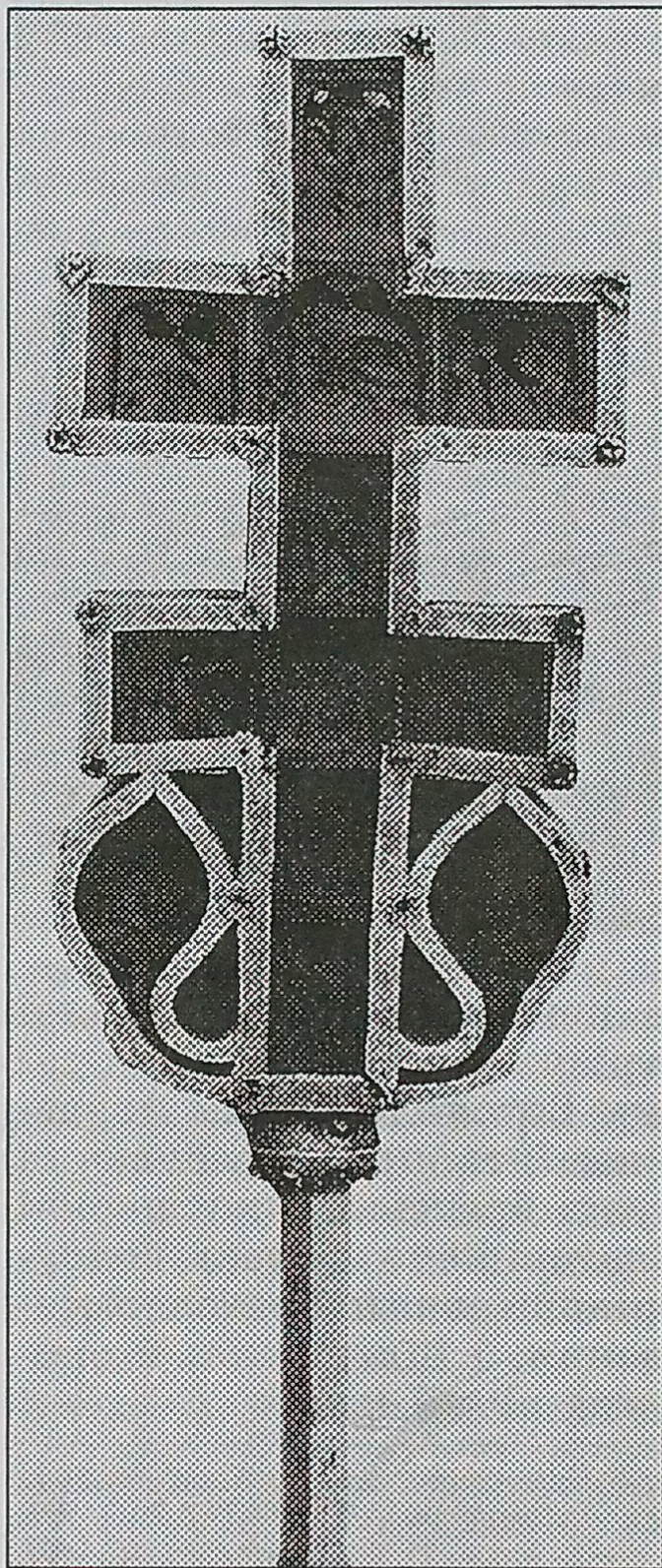

ського письма»³. На знак невтомної праці на ниві освіти й православ'я Патріарх надав Братству разом зі школою й Братським Богоявленським монастирем ставропігію: «На пам'ять про перебування наше в місті Києві на ґрунті братським при церкві святого Богоявлення і Благовіщення хрест водружаєм і ставропігійон патріаршеський благословляєм»⁴. Це було і благословення, і підтримка, й охорона, надані Патріархом «на вічні часи».

³Памятники, изданные Киевскою Комиссиею для разбора древних актов (Далі: Памятники Киевской Комиссии).-К., 1898.-Т.2.-С. 398.

⁴Там само.- С. 401.

*Хрест Єрусалимського
Патріарха Теофана, яким він
затвердив ставропігію.
Кипарис, срібло, скань.
Греція, 1600 р.*

На прохання гетьмана Петра Сагайдачного, Братства й усіх ревнителів Української православної церкви висвятив Патріарх Теофан обраною ними митрополита Київського, Галицького й усієї Руси Йова Борецького та єпископів на всі православні кафедри. Так була відновлена в Україні православна митрополія й ієрархія, заборонені після Берестейської унії 1596 року. Відбулася висвята ієрархів у церкві Богоявлення і Благовіщення. Це була подія великої церковної й політичної ваги. Українці отримали міцну підпору в боротьбі за свої релігійні й національні права, а Київ повернув собі славу важливого центру світового православ'я.

На знак щирої любові й шани до великого гетьмана, благодійника й покровителя Київської Братської школи, поховали ктитора церкви Благовіщення — Богоявлення «з великим плачем Війська За-

порозького і всіх людей православних» 10 квітня (за старим стилем) 1622 року при збудованій ним церкві. На могильній плиті вказали: «Тут зложив гетьман Конашевич-Сагайдачний свої кості, ранений у війні за вольності Вітчизни». Давно вже немає старої Богоявленсько-Благовіщенської церкви та й нового Богоявленського собору, збудованого на її місці, немає й пам'ятної дошки, що була на його стіні над могилою Сагайдачного. Лише у дворі Національного університету «Києво-Могилянська академія» стоїть скромний хрест-символ, біля якого могилянці й усі, хто шанує своїх славних предків, щороку 20 квітня за новим стилем поминають великого гетьмана.

1625 року братчики просять царя Михайла Федоровича допомогти коштами на завершення будівництва «церкви Богоявлення та Благовіщення»⁵. Текст не дає повної ясності, чи так називають братчики вже відому нам двопрестольну церкву Богоявлення та Благовіщення, чи мова йде вже про окремі два храми, які вони розпочали будувати.

ро існування окремої церкви на садибі Братського Богоявленського монастиря на початку 50-х років XVII ст. довідуємося з подорожніх нотаток Павла Алеппського (з міста Алеппо в Сирії). 1654 року Антіохійський Патріарх Макарій Третій побував у Києві. Його супроводжував син, диякон Павло Алеппський.

У своїх подорожніх нотатках, виданих у Росії окремою книгою лише через 250 років після її написання⁶, він захоплено розповідав про Країну Козаків,

Благовіщенська церква святого Петра Могили

⁵Архив Юго-Западной России. -К., 1883. -Ч. 1.-Т. VI.-N CCXX.

про її квітучі сади, неосяжні поля й численні ріки, але найбільше враження на нього справили люди: козаки, їхні діти й жінки — і всі грамотні! А в церквах і монастирях духовенство не лише письменно, але й навчене риторичі й філософії. А самі церкви — пречудові! Серед них диякон називає й Благовіщенську церкву. За його описом стояла вона «в головних воротах» Братського Богоявленського монастиря. Якщо врахувати, що на той час головні монастирські ворота були розташовані з боку теперішньої Іллінської вулиці і, мабуть, там, де й сучасні ворота, або неподалік від них, то місцезнаходження Благовіщенської церкви, описаної Алеппським, можна досить точно уявити.

Спочатку Алеппський розповідає про самі ворота. Прикрашені вони були двома дерев'яними різьбленими стовпами, а над ними — спеціальне місце для годинника. Благовіщенську церкву Алеппський називає «пречудовою». Була вона досить простора й висока, з трьома дверима й трьома банями, мала при вході й на галереї засклені вікна. Посеред світлого храму розміщувався амвон (ambelon) зі сходами, які вели до іконостасу з підвищенням для архієрея⁶. Зображення цієї церкви є на малюнку Авраама Вестерфельда, зробленому близько 1651 року. Тобто церква тоді вже існувала. Але щоб спорудити її, навіть і дерев'яну, потрібно було принаймі 2-3 роки.

Отже, найвірогідніше, що окрему Благовіщенську церкву збудував або добудував митрополит Київський, Галицький і всієї Русі святий Петро Могила (21.12.1596-01.01.1647). Його ім'я навіки вписане в історію духовного життя України, її Церкви, освіти й культури. Діяльність Петра Могили завжди високо

⁶ Путешествие антиохийского патриарха Макария в Россию в половине XVII века, описанное его сыном диаконом Павлом Алеппским. -М., 1897.

⁷ Там само.- С. 78.

цінувалася Православною церквою. Найвище визнання він отримав через 289 років після смерті. 12 грудня 1996 року на спеціальному соборі вищих ієрархів у Києві за участю Патріарха всієї Русі-України Філарета й Болгарського Патріарха Пимена та інших достойників Петра Могили було канонізовано як святого Православної церкви. Православна церква в Україні, що належить до Московського патріархату, Українська православна церква в Канаді й Православна церква Румунії також канонізували Петра Могили. День святого Петра Могили припадає на 1 січня.

*Святий
Петро Могила
— покровитель
Київської
академії
і Богоявленського
монастиря.
Будівничий
Благовіщенської
церкви, бурси
і школи
для колегіантів
(30-40 рр. XVII ст.).
Архімандрит
(з 1627 р.) Києво-
Печерської лаври
і митрополит
Київський,
Галицький і всієї
Руси (1632-1647).*

1632 року Петро Могила об'єднав свою Лаврську школу з Братською і вступив до Київського братства, яке визнало його старшим братом, покровителем і довічним охоронцем Київського Братського колегіуму (такий титул отримала об'єднана школа).

Київський колегіум під покровом Петра Могили досяг свого найвищого розквіту, став першим вищим навчальним закладом України і всієї православної Європи — Києво-Могилянською академією. Митрополит щиро дбав про те, щоб його вихованці виростили побожними, освіченими, вірними синами своєї землі і своєї Церкви. Відомо, що вже на початку 30-х років XVII ст. він будує у садибі Братського Богоявленського монастиря кілька споруд, зокрема, дерев'яну бурсу для бідних студентів та сиріт, монастирську трапезну в ім'я святих Бориса і Гліба, нові «кам'яні класи», тобто школу, а також церкву для студентів. Треба думати, що це була саме Благовіщенська церква, яку описує Алеппський.

Повернімося до листа братчиків 1625 року цареві Михайлу Федоровичу. На їх прохання про надання коштів на добудову церков Благовіщення й Богоявлення цар відповів мовчанкою. Кошти міг надати лише Петро Могила, відомий своєю щедрістю до виплеканого ним колегіуму й Богоявленського монастиря.

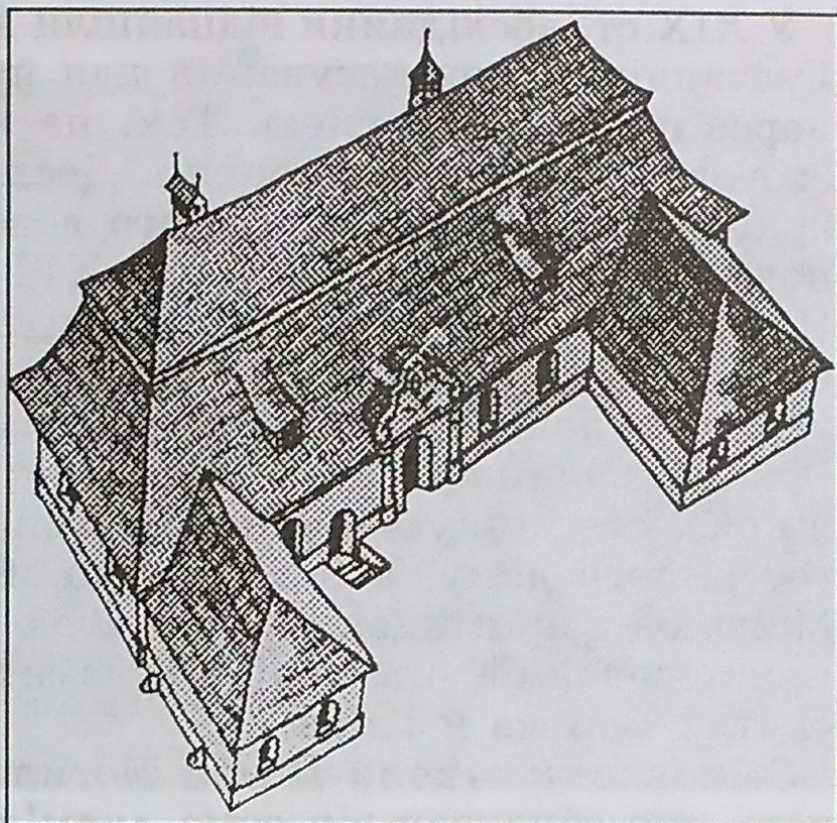

Трапезна і Святодухівська церква Братського Богоявленського монастиря

авло Алеппський описує окрім Благовіщенської церкви ще й трапезну Богоявленського монастиря, куди подорожні були запрошені по обідні. Була вона з «каменю з вапном» (вірогідно, побілена), мала численні засклені вікна й двері з мармуровими одвірками. У довгому однонефному приміщенні стояли два столи, у східній

*Будинок Гальшки
Гулевичівни,
де, вірогідно,
на початку
XVII ст.
розміщувалася
Братська школа,
згодом — трапезна
Богоявленського
Братського
монастиря.*

*Реконструкція
архітектора
Ю. Лосицького.*

його частині була олтарна абсида, прикрашена картинами з життя Ісуса Христа.

Поміркуймо, чи не будинок це Гальшки Гулевичівни, пристосований під трапезну? Спочатку, у перші дні свого існування, в ньому розміщувалася школа, яку згодом було переведено до гостинного дому (доки будувалося Петром Могилою нове приміщення), а в будинку Гальшки тим часом розмістилася трапезна з обладнаною невеличкою церквою (олтарна абсида) в ім'я святих Бориса і Гліба. Варто врахувати, що за кількістю насельників Братський Богоявленський монастир був на той час нечисельний, і будинок Гулевичівни таким чином згодився для трапезної з невеликим олтарем. І ще одне міркування: якби Петро Могила збудував нову кам'яну трапезну, то це знайшло б обов'язково відображення в документах: камінь для будівництва на той час був дорогий, кам'яних церков, як й інших будівель, майже не було, і зведення кожної кам'яної споруди було подією!

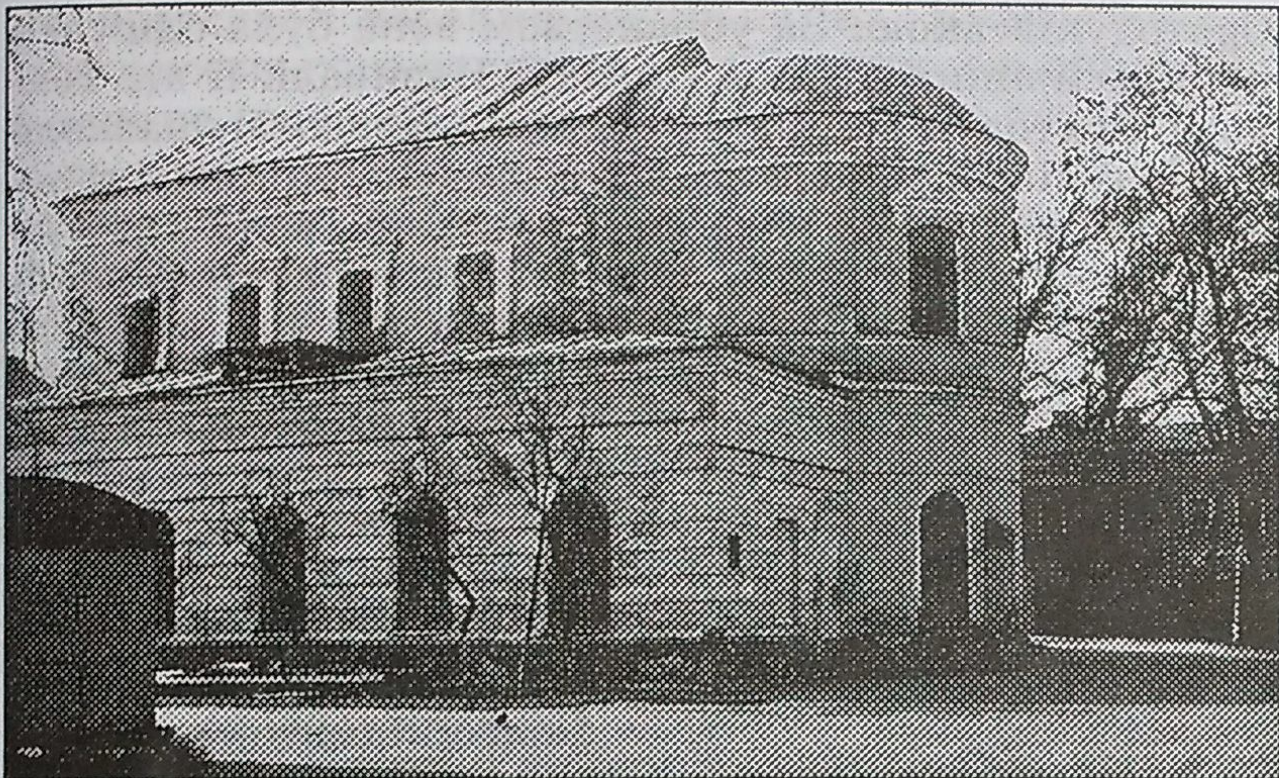
У XIX ст. дослідники віднайшли в будинку Гальшки Гулевичівни пристосування для приготування їжі й нарекли його поварнею. Так, на жаль, значиться й сьогодні на охоронній дошці. Дослідження сучасного архітектора Юрія Лосицького довели, що цей будинок — світська споруда кінця XVI—початку XVII ст. На той час це був розкішний житловий будинок, що належав Гулевичівні, й використовувати його під поварню було б принаймні великим марнотратством. Отже, логічним буде припущення, що після того, як школа з будинку Гальшки Гулевичівни перейшла до гостинного дому, а потім — до збудованого Петром Могилою приміщення, будинок Гулевичівни був пристосований під трапезну з невеликою церквою святих Бориса й Гліба.

Стосовно ж школи Петра Могили, документи свідчать, що збудував він саме «кам'яні класи» (колегіум). Будівля була двоповерховою й стояла поряд з трапезною. На першому поверсі розміщувалися навчальні кімнати, на другому — зала для урочистих академічних зібрань і бібліотека.

1710 або 1711 року класи з колегіуму Петра Могили були переміщені до нового навчального корпусу

*Школа
(колегіум)
Петра Могили
(1630-ті роки).
Сучасний
вигляд.*

Школа (колегіум), споруджена Петром Могилою у 1630-х роках. У першій половині XIX ст. прибудовані галерея й олтарне заокруглення. Тут розміщувалася трапезна в ім'я святих Бориса і Гліба, пізніше — Святодухівська церква (сучасний вигляд).

— Мазепиною. Вірогідно, тоді ж на перший поверх школи (колегіуму) Петра Могили переведена з Гальщиного будинку трапезна з церквою святих Бориса й Гліба. Звідси друга історична назва школи Петра Могили — Борисоглібська церква. У будинку Гальшки Гулевичівни залишається, власне, трапезна для ченців і розміщується поварня. До речі, є дані, що поварня з'являється за часів ректорування Теофана Прокоповича (1711-1716).

У липні 1811 року в Києві на Подолі спалахнула величезна пожежа. Вона знищила 1186 будинків, магістрат, 11 кам'яних і 18 дерев'яних церков. У їх числі — Святодухівську церкву, що знаходилася неподалік від садиби Академії. Іконостас кияни врятували й перенесли до трапезної святих Бориса і Гліба. З цього часу трапезна церква стала іменуватися

Святодухівською. За убранством вона була однією з найкрасивіших церков Подолу. Називали її ще Теплою Святодухівською церквою. Невдовзі навколо Святодухівської церкви було зведено закриту галерею, що надало їй вигляду тринефної базиліки, а до її східного боку прибудовано олтарне заокруглення. Навпроти олтаря у самій церкві облаштовували хори. Без цих добудов Святодухівська церква й сьогодні проглядається як звичайна двоповерхова цивільна будівля середини XVII ст. У нашому випадку — колегіум. Це добре видно навіть нефахівцям. Отже, колегіум Петра Могили з літа 1811 року розпочав нове життя в іпостасі Святодухівської церкви.

Благовіщенська церква до перенесення її у Мазєпин корпус

Повернімося знову до Благовіщенської церкви.

В історії Київського Братського Богоявленського монастиря й Могилянської академії студентську церкву називали ще Конгрегаційною. Саме за цією назвою й губиться часом ім'я «Благовіщенська». Що це саме так, підтверджують наступні міркування.

Петро Могила, дбаючи про розвиток Академії, піднесення її до рівня західноєвропейських університетів, разом з упровадженням властивих для того часу у європейських університетах наук, запозичує також їхню організаційну структуру, найменування адміністративних посад, широко впроваджує латинську мову, яка була мовою викладання у вищих закладах Європи і засобом міжнародного спілкування.

Студентське братство, що було засноване при створенні Братської школи під назвою Младенчесь-

ке братство, перейменовується на Конгрегаційне (від латинського *congrego* — зібрання, єднання). Як і раніше, воно мало за мету виховання студентів у дусі глибокого благочестя, патріотизму, поваги й любові до батьківської віри, до Вітчизни, до своєї *Alma Mater* — Академії.

Конгрегаційне братство поділялося на старше й молодше. Молодше було найменоване на честь святого рівноапостольного князя Володимира, старше — на честь Благовіщення Святої Діви Марії (Маріїнське братство). Вступаючи до братства, студенти складали «Клятву в зібранні Пресвятої Богородиці в конгрегаційній церкві Преславного її Благовіщення в монастирі училищнім Братським Київським»⁸. Отже, назва церкви «Конгрегаційна» підкреслює, що церква належить студентській конгрегації, інакше — Студентському братству. Тобто, Конгрегаційна церква, збудована покровителем Академії Петром Могилою, — це окрема церква для студентів з традиційною назвою — Благовіщення у пам'ять одного з двох приділів церкви Богоявлення-Благовіщення ще часів Петра Конашевича-Сагайдачного

Благовіщенська конгрегаційна церква проіснувала недовго. 1658 року вона, як і церква в ім'я Богоявлення та інші дерев'яні споруди Братського Богоявленського монастиря, була знищена вогнем під час військових дій у Києві.

Ще не скінчилися лихоліття часів Руїни, а послідовники Гальшки Гулевичівни, Петра Сагайдачного, Петра Могили взялися до відбудови Братського Богоявленського монастиря й Могилянської академії. Збереглося кілька документів за 1669-1671 роки, які проливають світло на подальшу долю Благовіщенської церкви.

⁸ Див.: *Акты и документы, относящиеся к истории Киевской Академии / Под. ред. Н.И. Петрова - К., 1904. - Отд. 2 - Т.1. - Ч.1. - С. 52, 60 й ін. (Далі: Акты и документы).*

Єрусалимський Патріарх Паїсій, який гостював у Києві, у грамоті до російського царя Олексія Михайловича від 20 січня 1669 року писав: «Монастир святий Братський Київський Богоявленський благородний, вправний й общежительний, де від премудрих учителів і труждающихся в православному ученії юнаків ... з їх премудрими риторическими словами». Він був щиро здоровлений і переконався, що то і є «другі Атени, замість оних грецьких древніх, зусиллям блаженої пам'яті преосвященного митрополита Петра Могили воздвижені». І далі, що він з сумом спостеріг «велике розорення монастиря й спалені під час брані великої церкви святого Богоявлення й іншої Благовіщення пресвятої Богородиці»⁹.

*Інокентій
Гізель,
ректор
Киево-
Могилянського
колегіуму
(Академії),
ігумен
Братського
Богоявленського
монастиря,
згодом —
архімандрит
Киево-Печерської
лаври.*

Цікавим є лист-чолобитна Києво-Печерського архімандрита Інокентія Гізеля (бл. 1600-18.11.1683), перед тим ректора Академії, до царя від 23 січня 1670 року, в якому ясно говориться, що саме Петро Могила розбудовував Братський монастир і, зокрема, його Благовіщенську церкву. Архімандрит писав: «Понеже духівницею й остатнею волею духовного отця мого, блаженної пам'яті преосвященного митрополита Петра Могили, мені вручено попечительство над монастирем Братським Київським Богоявленським, створеним ним з двома храмами Божими Богоявлення Господня й Благовіщення Пресвятої Богородиці¹⁰ і з школами учительними ..., сей так благопотребний монастир учительний нині до останнього оскудніння через лютість різних ратних людей приходить, в ньому і церкви обидві спалені...».¹¹

Ректор Академії й ігумен Братського Богоявленського монастиря Варлаам Ясинський (р.н. невід.—22.08.1707) у січні 1670 року також писав до царя: «Спалена велика соборна благоукрашена церква Богоявлення Господня, при ній же й друга церква Благовіщення Пресвятої Богородиці зі всіма сосудами церковними й ризами, і весь монастир со училищем згорів ... не маємо де й ікони чудотворної Пресвятої Богородиці Вишгородської ... поставити»¹².

На основі цих та інших чолобитних дяки Малоросійського приказу в Москві склали для царя подання: «В их монастыре церкви Богоявления Господня, да другая Благовещения Пресвятыя Богородицы погорели со всею утворю церковною и с ризы, и коло-

⁹Голубев С.Т. Киевская Академия в конце XVII и начале XVIII столетия. Труды Киевской Духовной академии - К., 1901. - Примечания. - С. 37-38. (Далі: ТКДА).

¹⁰Підкреслення автора.

¹¹Голубев С.Т. Киевская академия... - С. 38-39.

¹²Там само.- С. 40-41.

*Варлаам
Ясинський,
ректор
Киево-Могилянської
академії
та ігумен
Братського
Богоявленського
монастиря.
У 1670-х роках
відбудував розорені
церкви Богоявлення
та Благовіщення.
Згодом —
митрополит
Київський,
Галицький
і всієї Руси.*

колня с колоколы, и часовня с часы, весь монастырь с кельями и со училищами, ... и было у них несколько тысяч лесу на воссоздание церквей и монастыря и на училища, и той весь лес воевода князь Юрий Никитич Борятынский взял на городовое строение и на колодязи и ни денег ни лесу не отдал, и от тое от скудности и по се время великие церкви Богоявления Господня не построено и Благовещения Пресвятой Богородицы»¹³. Потроху зібравши кошти, Варлаам Ясинський у 1670-х роках відбудовує академічні приміщення й обидві церкви — Богоявлення і Благовіщення.

1690 року Богоявленську церкву переносять з усіма її іконами й іншим церковним начинням на гору Уз-

¹³Там само.- С. 41-42.

дихальницю (Андріївську) на місце Воздвиженської церкви¹⁴, що згоріла 1676 року при обстрілі Києва татарами. В одному з повідомлень Київської приказної ізби до Москви про це говориться так: «В Києве в верхнем городе на Воздвиженском выводе, где святой апостол крест водрузил, и на том месте истари была церковь деревяная во имя Воздвижения Честного и Животворящего Креста Господня, и в прошлом 184 (1676) году, в приход неприятельских крымских людей, от пушечной стрельбы та церковь сгорела, и то церковное место с того числа пустело; и в прошлом во 198 (1690) году в Братском монастыре церковь деревяная Богоявления Господня разобрана и ... по благословению преосвященного Гедеона, митрополита Киевского, велели на том церковном месте на Воздвиженском выводе ту деревяную церковь построить для того, что в том Братском монастыре зачата строится церковь каменная»¹⁵ (Богоявленський Братський собор — авт.).

А як же Благовіщенська церква? Її згадує як таку, що існує, Варлаам Ясинський, вже як митрополит Київський, у своїй проповіді ще 1687 року. Стояла вона тоді не біля головних воріт Братського Богоявленського монастиря, як її попередниця, а на місці, де зараз знаходиться Мазепин корпус. На це місце вказує й професор М.І. Петров¹⁶. Була вона двоповерхова, дерев'яна. Через ветхість, швидше через необхідність, була знесена 1704 року, тобто коли розпочалися роботи із зведення нового навчального корпусу Академії, відомого як Мазепин¹⁷.

¹⁴ Назву церква отримала в пам'ять Воздвиження на Андріївській горі хреста апостолом Андрієм Первозваним. У документах вона іменується і як Воздвиженська (Здвиженська), і як Андріївська.

¹⁵ Голубев С.Т. Гедеон Одорский. ТКДА - 1910. - № 12. - Примечания. - С. 618.

¹⁶ Петров Н.И. Историко-топографические очерки древнего Киева. — К., 1897. - С. 212-214.

¹⁷ Голубев С.Т. Гедеон Одорский. ТКДА - 1910. - № 12. - Примечания. - С. 619-620.

*Іван Мазепа,
гетьман
України.
Вихованець
і благодійник
Киево-
Могилянської
академії
і Братського
Богоявленського
монастиря.*

Гетьман Іван Мазепа (20.03.1639—02.09.1709) — благодійник Братського Богоявленського монастиря й Могилянської академії, її вихованець — бачив задуманий ним новий навчальний корпус двоповерховим палацом наук і муз з просторими класами, залом для диспутів та домовою студентською церквою, звичайно ж, в ім'я Благовіщення. А тим часом богослужіння із знесеної студентської Благовіщенської церкви були перенесені на другий поверх трапезної святих Бориса і Гліба. А її святині розмістили у збудованому в 1690-1693 роках стараннями і коштом також гетьмана Мазепи кам'яному Богоявленському соборі. Він стояв посеред садиби Богоявленського монастиря й Академії на місці старої Богоявленської церкви — прекрасний витвір ко-

зацького бароко доби розквіту козацько-гетьманської України.

Про це нагадувало й внутрішнє убранство собору. Посередині південної стіни пам'ятна дошка вказувала, що саме на тому місці був похований гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний у старій Богоявленській церкві. Над Царськими Вратами висів кипарисовий животворящий хрест Єрусалимського патріарха Теофана, яким він ствердив Братству і його школі ставропігію. У храмі можна було помилуватися восьмиконечним срібним хрестом, оздобленим дорогоцінним камінням, з написом: «Дав ... сей хрест 1622 року Петро Конашевич-Сагайдачний до церкви святого Богоявлення Господня в дом Братский».

У середній частині храму в правому південному кіоті сяяв чудотворний образ Братської Божої Матері, глибоко шанований киянами й численними паломниками. Дослідник ХІХ ст. Братського Богоявленського монастиря М. Мухін так описав цей образ: «Написаний він на полотні, наклеєному на дерев'яну дошку. Висота її — 1 арш. 14 верш., а ширина — 1 арш. 6 верш. Богоматір зображена з Предвічним Немовлям на руках. Ікона оправлена в срібні позолочені шати, оздоблені коштовним камінням. Голови Богоматері й Немовляти, окрім вінців, прикрашені коронами. На короні Богоматері прикріплений срібний хрест з дванадцятьма невеликими діамантами, нижче хреста — діамант величиною з горошину, оправлений дванадцятьма дрібними діамантами. З боків від нього розміщені дві невеликі сережки, кожна з вісьмома дрібними діамантами, нижче від них дві великі сережки з двадцятьма невеликими діамантами, а також два бірюзових камені, оздоблені золотими зірками. Навколо кожного каменю насаджено по одинадцять невеликих діамантів. Там знаходиться і фермуар з топазом жовтого кольору, оздоблений дрібними алмазами. Під фермуаром розміщений пер-

*Чудотворна
ікона
Братської
Божої
Матері.
Одна з численних
копій, що має
напис
«Истинное
изображение
и мера ікони
Пресвятые
Богородицы
чудотворныя іже
в монастыре
Братскомъ
Кіевском».*

стень з топазом темного кольору, оздоблений навколо також дрібними алмазами. Під перстнем знаходиться аметист невизначеного кольору, видовженої форми, обсипаний двома рядами дрібних діамантів, поміж яких виділяється кілька крупних діамантів (близько двадцяти). Нижня частина корони прикрашена срібною зірочкою і розеткою з бірюзи, діамантів і алмазів. Окрім того, корона обсаджена простими каменями різного кольору і величини. Під короною на срібному тлі розміщений овальний аметист в обрамленні дрібних діамантів. На шиї Богоматері — намисто з перлів, різнокольорових каменів, а на плечі її — зірка з білих, червоних і зелених страз. На короні Предвічного Немовляти дванадцять простих каменів різного розміру й кольору і фермуар, прик-

Чудотворна
ікона
Братської
Божої
Матері.
Одна
з копій
пізнішого
часу.

рашений дрібними гранатами. На грудях його — аметист, оздоблений дрібними алмазами». Так віруючі виявляли свою любов до Пресвятої Диви Марії.

Ікона ця (з незапам'ятних часів) була у м. Вишгороді, у храмі святих страсотерпців Бориса і Гліба. 1651 року один з вояків польського війська князя Януша Радзивілла, яке увійшло до Вишгорода, поглумився над іконою Божої Матері. Слід від його удару шаблею від лівої брови через усю праву щоку образу залишився на іконі назавжди. 1654 року митрополит Київський, Галицький і всієї Руси Сильвестр Косов визнав ікону чудотворною. 1662 року Вишгород спалили кримські татари, церкви його пограбували, ікона Богоматері чудом припливла по Дніпру до берегів Києва — Подолу і зупинилася навпроти

Братського монастиря. Звідти її забрали братські ченці. З тих пір вона відома як чудотворна ікона Богоматері Києво-Братської. Ікона привертала на поклоніння натовпи богомольців¹⁸. 1917 року безслідно зникла.

Святкування ікони Києво-Братської Божої Матері відбувається 10 травня, 2 червня, 6 вересня за старим стилем, а також у суботу 5-го тижня Великого посту. Повернення ікони сприятиме збагаченню духовної спадщини, прилученню українців до своїх давніх життєдайних традицій.

Почесне місце в соборі посідала реліквія Братського монастиря — ікона Благовіщення Божої Матері початку XVII ст., яка пережила численні пожежі, що спустошували монастир і Академію. Знаходилася вона проти лівого крилоса, паралельно з іншою реліквією монастиря — іконою Богоявлення Господня також початку XVII ст. Обидві ікони нагадували про часи, коли був зведений перший храм Братського монастиря з двома приділами — Богоявлення й Благовіщення.

Благовіщенська конгрегаційна церква у шкільному корпусі Петра Могили

огослужіння з дерев'яної конгрегаційної Благовіщенської церкви Петра Могили, як було зазначено вище, після того, як її розібрали, було перенесено за наказом ректора Академії та ігумена Братського Богоявленського і Пустинно-Миколаївського монастирів Йоасафа Кроковського (р.н. невід. — 01.07.1718) на другий поверх Могилиного навчального корпусу (трапезної святих Бориса і Гліба). З 1708 року

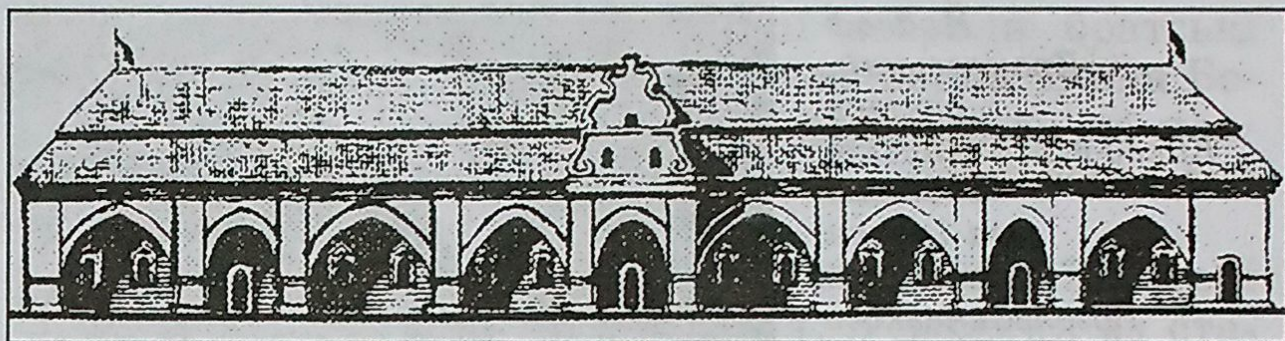
¹⁸ Мухин Н. Києво-Братский училищный монастырь. - К., 1895. - С. 279-280.

*Йоасаф
Кроковський,
ректор
Києво-Могилянської
академії
та ігумен
Братського
Богоявленського
монастиря.
Згодом
— митрополит
Київський,
Галицький
і всієї
Малої Росії.
Благодійник
Академії.*

Кроковський — митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії й до кінця свого життя — покровитель Академії.

Розміщували там студентський храм, як гадалося, тимчасово, до завершення будівництва Мазепиноного корпусу. Але задум гетьмана Мазепи не було втілено у життя. Цар Петро I заборонив зводити «всякого каменного строенія зданія» під страхом покарання й розорення тих, хто наслідиться порушити наказ. Вся цегла й придатний для будівництва камінь повинні були йти на укріплення Києво-Печерської фортеці й будівництво нової столиці Росії Санкт-Петербурга. А потім настали лихі часи: поразка повстання гетьмана Мазепи проти Російського царства й трагічні її наслідки для гетьмана і всієї України.

Мазепи корпус. Реконструкція архітектора Г. Павлуцького за гравюрою І.Ми чури 1713 р.

Спорудження Мазепиноного корпусу довелося припинити, вірогідно, 1710-1711 року, після зведення першого поверху. Вигляд цієї споруди реконструював сучасний історик архітектури Г. Павлуцький за гравюрою вихованця Академії Іларіона Мигури, презентованої Київському митрополиту Йоасафу Кроковському 1713 року. Це класична цивільна будівля часів Гетьманщини. Церкви при ній немає.

Із завершенням Мазепиноного корпусу в Академії відбулося велике переселення: навчальні класи з першого поверху старої школи Петра Могили переводяться до нового Мазепиноного корпусу. На їхньому місці, як було зазначено вище, розташовується трапезний братський храм в ім'я святих Бориса і Гліба. Але студентська конгрегаційна Благовіщенська церква залишалася на другому поверсі аж до 1740 року. Про це свідчить, зокрема, «доношеніє» за цей рік префекта Академії й настоятеля студентської церкви Михаїла Козачинського митрополитові Рафаїлові Заборовському: «В Києво-Братських монастирі, в церкві студентській Конгрегаційній, що над трапезною, віддавна підлога вся двигтить й вже до однієї сторони похилилася... Тому й збиратися там для псалмоспіву народу зело небезпечно, щоб не провалитися. Того ради всепокорнійше прошу Вашого преосвя-

¹⁹Акты и документы. - Отд. 2. - Т. 1. - Ч. 1. - К., 1994. - С. 256-257.

щенства благословіння в самій трапезі Києво-Братського монастиря по неділям і святам божественну літургію відправляти»¹⁹. Дозвіл був отриманий, і богослужіння якийсь час відбувалися вже на першому поверсі у трапезній.

Церква Благовіщення

при Мазепиному корпусі

цей час завершується спорудження другого поверху над Мазепиним корпусом. Проект його реконструкції був розроблений відомим петербурзьким архітектором Йоганом-Готфрідом Шеделем за ініціативою та участю Київського архієпископа Рафаїла Заборовського²⁰. В основу проекту було покладено первісний задум Івана Мазепи.

Колишній вихованець Академії Рафаїл Заборовський (1676-22.10.1747), котрий від 1731 року став її благодійником і покровителем, мав «безмежну милість до учнів» і «многое істоца на созиданіє Київських училищ»²¹. Він щедро вкладав власні кошти й кошти митрополії на розбудову Академії, на відродження тієї слави, яку вона мала за часів гетьмана Івана Мазепи.

17 липня 1739 року реставрований Мазепин корпус був освячений. Але експлуатація його затримувалася, бо Заборовський ніяк не міг одержати дозвіл Синоду на будівництво при ньому студенської церкви. У червні 1740 року після втручання імператриці Єлизавети такий дозвіл, нарешті, надійшов, і спорудження церкви було завершено. 1 листопада (12-го за н. ст.) 1740 року Рафаїл Заборовський освятив

²⁰Сан митрополита Київського Заборовський отримав лише 1743 року.

²¹РНГИА (СПб.) - Ф. 796. - Оп. 17. - Д. 190. - Л. 4.

²² Киевские епархиальные ведомости. — 1898. Кн. 3. - С. 7-8.

студентську церкву під традиційним її ім'ям — Благовіщення Пресвятої Богородиці²². Цього дня відбулося перше урочисте богослужіння.

Так закінчується останній етап воздвиження Благовіщенської церкви. Розташована нова церква була з південно-східного боку навчального Мазепино-го корпусу. У своїй композиції вона повторювала старі українські архітектурні традиції — «восьмерик на четверику». Четверик розділявся пілястрами, восьмерик — подвійними пілястрами. Вінчали їх чудовий бароковий купол, покритий залізом, позолочені маківка і хрест.

Стіни церкви, як і всієї споруди, були пофарбовані у блідозелений колір, а ордерні елементи і деко-

*Рафаїл
Заборовський,
митрополит
Київський,
Галицький і всієї
Малої Росії.
Вихованець
Киево-
Могилянської
академії,
будівничий
академічного
приміщення
(на основі
реконструкції
Мазепино-го
корпусу)
з Благовіщенською
церквою
(1734—1740 рр.).*

Печатка
Києво-
Могилянської
академії
із зображенням
поновленого
Мазепиного
корпусу
з Благовіщенською
церквою.

ративне оздоблення — у білий. Разом з поновленою будівлею Академії Благовіщенська церква складала цілісність і єдність композиційного вирішення²³. Ансамбль посів провідне місце серед забудов Братського Богоявленського монастиря і вважався одним з найкращих у Києві першої половини XVIII ст.

Задоволене академічне товариство обрало образ нової академічної будівлі з Благовіщенською церквою гербом Києво-Могилянської академії й розмістило його на академічній печатці²⁴.

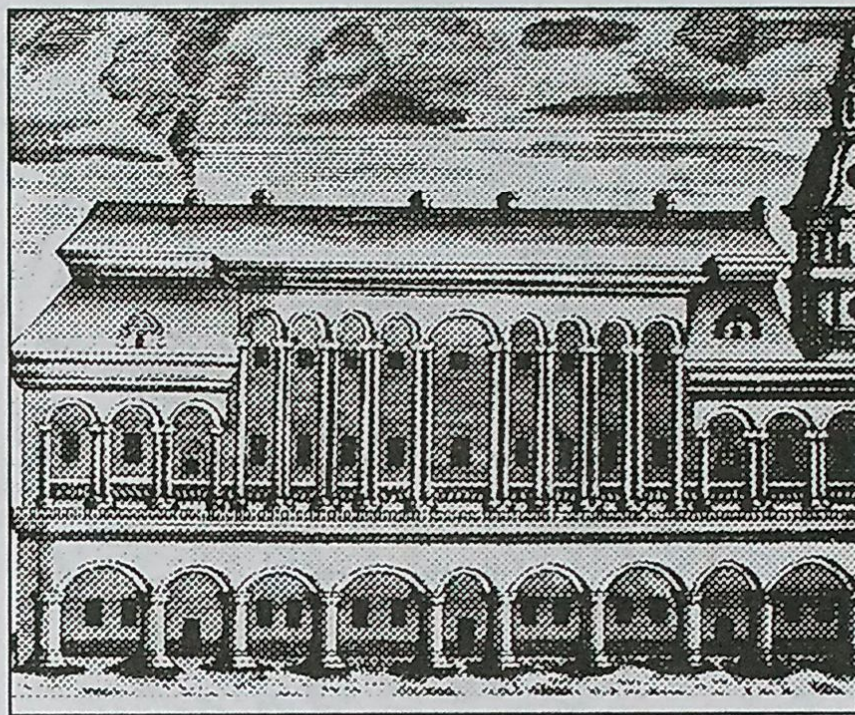
Архітектура Благовіщенської церкви довго залишалася незмінною. Лише 1790 року верхівка церкви постраждала від бурі. Майстри теслярського та ковальського цехів Федір Гнатенко та Павло Василів швидко відремонтували її у первісному вигляді.

²³Горбенко Є. *Києво-Могилянська академія: Архітектурний нарис*. - К., 1995. - С. 30.

²⁴ІР НБУВ. - Ф. 301. - Оп. 221 П. - Т. 3. - Арк. 114-115.

²⁵Икоников В. *Киев в 1654 - 1855 гг.* - К., 1904. - С. 87-88.

²⁶Тепер приміщення Департаменту доузівської підготовки НАУКМА.

Благовіщенська церква при Мазепиному корпусі, перебудованому у 1730-х роках митрополитом Рафаїлом Заборовським.

Від великої київської пожежі 9 липня 1811 року постраждав і Мазепин корпус з Благовіщенською церквою²⁵. Богослужіння з церкви було перенесене на другий поверх нової кам'яної бурси над Дніпром²⁶. Митрополит Серапіон Александровський подарував новооблаштованій церкві іконостас зі своєї домової Лаврської церкви, а на відновлення Благовіщенської церкви й конгрегаційної (диспутної) зали переказав 8000 рублів з коштів лаврської друкарні й надав власних 2000 рублів.

У серпні 1811 року вже після пожежі митрополит записав у своєму щоденнику: «Служил в Конгрегаціонной церкви, устроенной в верхнем этаже бурсы». Березень 1815 року: «Служил в академической бурсе в церкви Благовещения с двумя архимандритами». Червень 1816 року: «Ездил в Академию посмотреть иконостас, делающийся резьбой для церкви Благовещения». Травень 1817: «Иконостас более половины

²⁷Терновский Ф.А. Из истории Киевской академии в первой четверти нашего столетия: Выдержки из дневника митрополита Серапиона с предисл. Ф.А. Терновского // ТКДА. - 1882. - № 9. - С. 333 - 359; 1883. - № 10. - С. 316 - 334.

вызолоченый и поставлен». 1824 рік: «Обновлена в отличном вкусе Конгрегационная академическая церковь во имя Благовещения»²⁷.

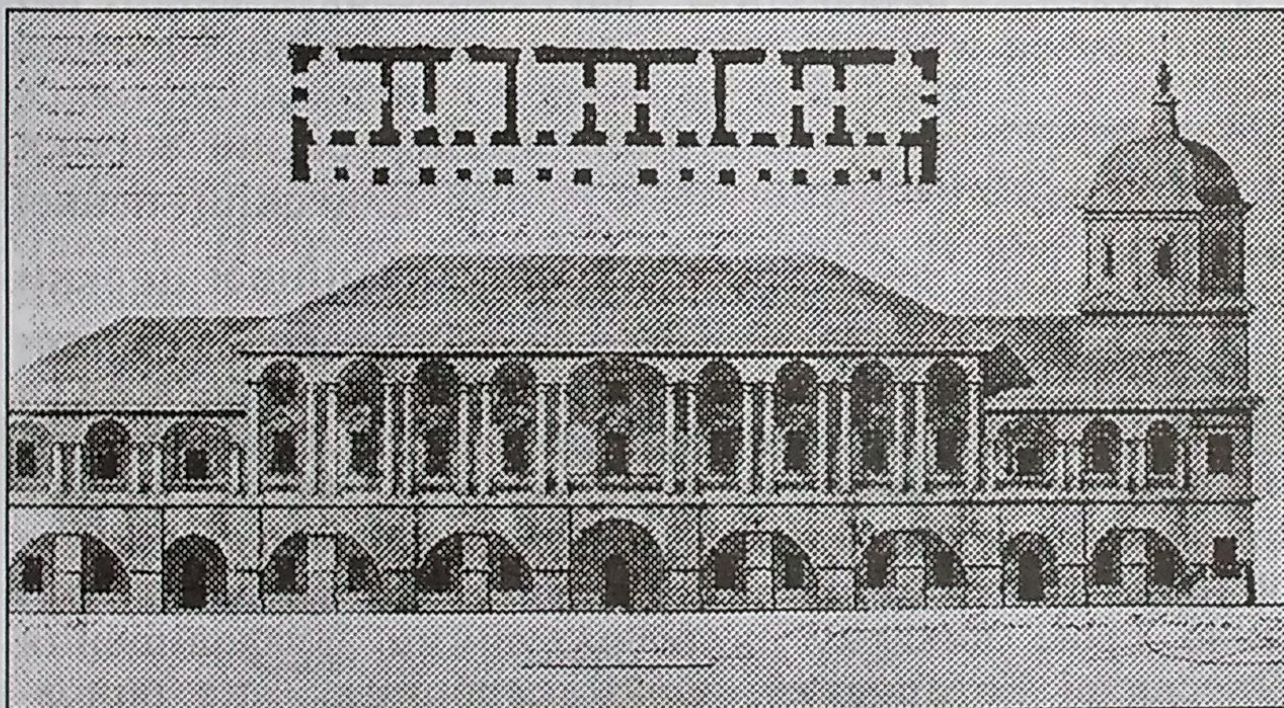
Відновлення Благовіщенської церкви та інших академічних будівель здійснив підрядчик В. Серіков за проектом генерального архітектора Києва Андрія Меленського, який повністю зберіг їх старе композиційне вирішення. Лише купол Благовіщенської церкви набув не барокових, а класичних форм.

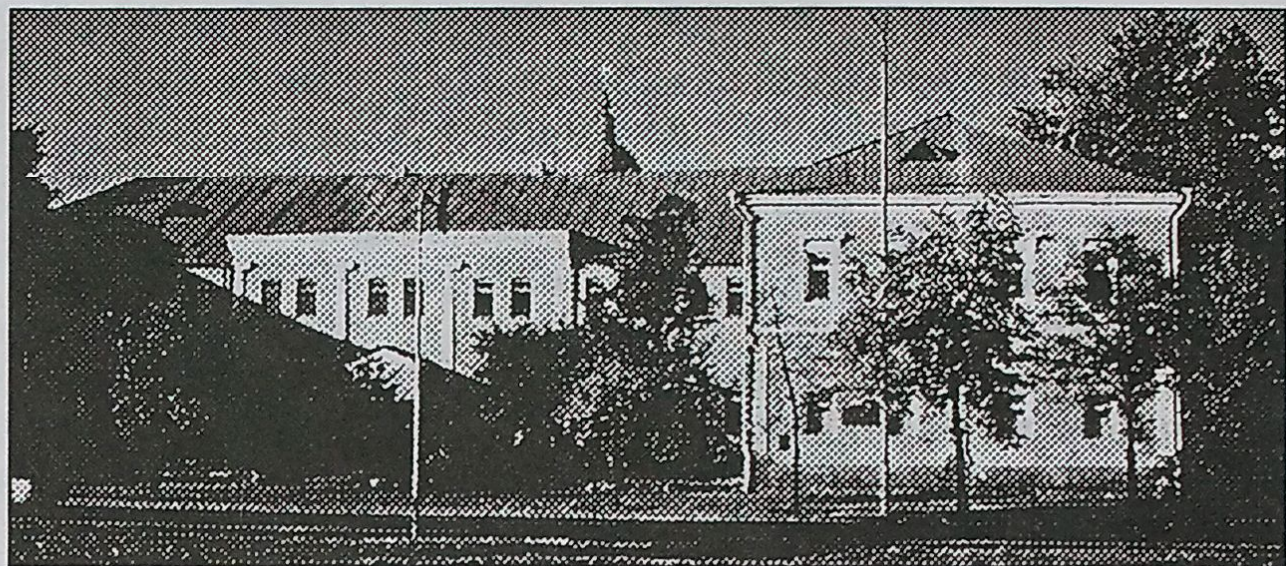
У наступні часи архітектура церкви залишалася незмінною, не торкнулась її й перебудова Мазепиного корпусу у 70-х роках ХІХ ст.

1944 року снарядом було пошкоджено купол церкви, але вже 1948 року його відновлено архітектором Н. Озеровою.

У 60-х роках ХХ ст. архітектор Ю. Нельговський та мистецтвознавець Є. Горбенко здійснили науковий проект реставрації Мазепиного корпусу, мета якого

*Фасад Мазепиного корпусу
(південна сторона)
з Благовіщенською церквою.
Реконструкція архітектора П. Спарро, 1858 р.*

Бурса Академії, де з 1911 по 1924 роки розміщувалася Благовіщенська церква.

полягала у відновленні колишнього вигляду Академії до перебудови її у 70-х роках ХІХ ст. На основі цього проекту було виготовлено макет Академії з Благовіщенською церквою часів реконструкції Мазепиного корпусу у 1736-1740-х роках. Виготовили макет майстри І. Ганич і В. Шептун, зберігається він у фондах Етнографічного музею ім. М.В. Ломоносова у Санкт-Петербурзі. Його копії можна зустріти в багатьох музеях. На особливу увагу заслуговує макет, що знаходиться в Музеї історії медицини міста Києва.

Внутрішнє життя Благовіщенської

конгрегаційної церкви

пікувалося церквою Студентське братство, тобто Студентська конгрегація в ім'я Благовіщення Святої Діви Марії. У церкві відбувалися важливі й урочисті події. Тут приймали нових членів до Студентського братства, обирали його керівництво. Братство (конгрегація) мало свою печатку із зображенням Благовіщення Пресвятої Богородиці, свою скарбницю, яка попов-

нювалася за рахунок добровільних внесків і пожертв благодійників. Зібрані кошти використовувалися переважно на підтримку бідних і хворих бурсаків, на похорони товаришів-спудеїв, на ремонт церкви тощо. Як самоврядне об'єднання зі своїм статутом і печаткою Студентське братство мало право виступати в суді у справах, що стосувалися студентів.

У Благовіщенській церкві були свої півчі (звичайно, із студентів), а в урочисті й святкові дні співав великий студентський хор, послухати який збиралися численні шанувальники.

Настоятелем церкви був префект Академії, який разом із наставниками студентів, що мали духовний сан, провадив у ній служби Божі. Священики призначалися з викладачів або запрошувалися й зараховувалися до академічного штату. На них покладалися також обов'язки духівників Академії. Імена деяких священиків Благовіщенської церкви повідали архіви Києво-Могилянської академії та Київської консисторії. Один з них, Костянтин Крижанівський, він же викладач французької мови, взимку 1755 року писав на ім'я митрополита, що йому як духівникові студентів довелося «багато праці біля хворих бурсаків покласти особливо від Різдва до самого Воскресіння Христового, ходячи щоночі по три, іноді й по чотири рази сповідувати й причистати помираючих»²⁸.

1778 року священиком Благовіщенської церкви був Олексій Поступальський, який свого часу навчався в Академії, а в цей же час, у 1772-1778 роках студентом Академії був його син Іларіон Поступальський.

1784 року обов'язки священика виконував Федір Филиповський, теж вихованець Академії. Його дружина Дарія Яківна доводилася сестрою ректору Академії й архімандриту Братського монстиря Касіяну Лехницькому²⁹.

²⁸ ЦДІАК України. - Ф. 127. - Оп. 1020. - Спр. 2781. - Арк. 1.
²⁹ ІР НБУВ. - Ф. 301. - Оп. 751 Л. - Спр. 26, 39.

1800 року архімандрит Богоявленського монастиря, професор Іриней Фальковський подав доповідну покровителю Академії митрополиту Гавриїлу Банулеско-Бодоні, в якій просив залишити в академічному штаті священика Благовіщенської церкви Пантелеймона Зарчинського, який згоден виконувати й обов'язки духівника Академії³⁰.

Відомі також імена двох священослужителів Благовіщенської церкви, які були зараховані 1910 року до академічного товариства. Це інспектор Академії протоієрей Д.І. Богдашевський та протоієрей В.Д. Прилуцький. Останній, вірогідно, служив у церкві до її закриття. Він залишив невелику розвідку, присвячену Благовіщенській церкві й протоієреєві Дмитру Богдашевському³¹, якому згодом судилося стати останнім ректором Київської духовної академії. Відомий богослов, художник, скульптор, почесний член Петербурзької та Московської духовних академій Богдашевський служив також протоієреєм Богоявленського собору.

У дні братських храмових свят в академічних храмах відбувалися урочисті богослужіння. Їх було шість: Благовіщення Пресвятої Богородиці, Богоявлення Господня, Святих Страстотерпців Бориса й Гліба, рівноапостольного князя Володимира, Трьох Святителів, Воздвиження³². Згодом останнє було замінено на свято Андрія Первозванного.

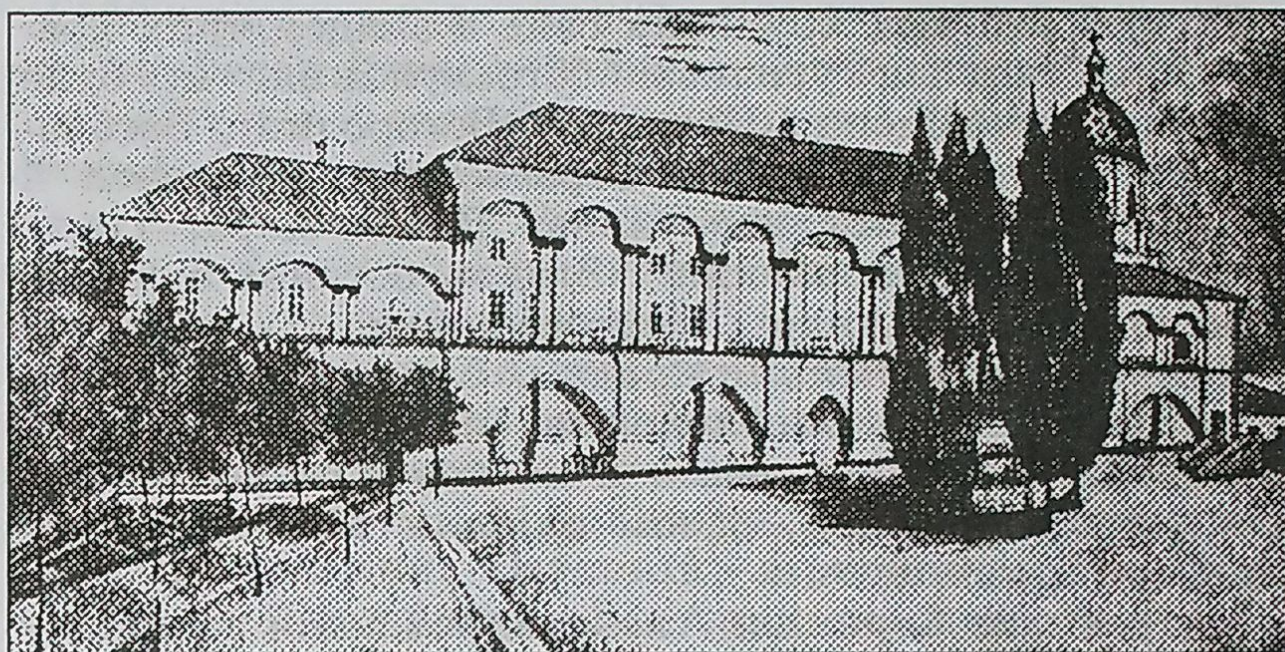
Найурочистішими, природно, були два свята — Благовіщення й Богоявлення, на які в Академії традиційно не працювали й не навчалися. Студенти ревно молилися, разом співали всю Літургію, іноді — й концерт.

Митрополит Серапіон Александровський записав у щоденнику про свято Благовіщення в Академії 1804 року: «Суббота 25 марта. В 10-м часу ездил служити в Академию, где был встречен у святых ворот при звоне колокольном... Народу в церкви было мало, потому что всю церковь занимали академисты, кои и пели, и вели всем собранием человек до 300 всю почти обедню. Народу возле церкви было очень много»³³.

Студенти-півчі на церковних хорах.

З ікони XVII ст.

Мазепин академічний корпус з Благовіщенською церквою і криницею під тополями, 1820-ті роки.

Велелюдним було свято Богоявлення. Цього дня, 19 січня за новим стилем, уся Академія й, мабуть, усі кияни йшли до Богоявленського собору, де службу правили митрополит з ректором (він же архімандрит Братського монастиря) разом з багатьма священиками київських монастирів та церков. Потім всі йшли до Дніпра на Велике освячення води (Водохрещення). Від братства до Дніпра дорога була посипана піском, вздовж дороги шпалерами стояло в парадній формі військо. Полкові оркестри по чергово грали «Коль славен Господь наш у Сіоні». На Дніпрі височили великі рожеві й блакитні хрести з льоду.

По закінченні співу «Во Іордані крещающюся» «пущали ракети й палили з гармат, а потім трикрат-

³⁰Акты и документы. - К., 1910. - Отд. 3. - Т. 1. - С. 176.

³¹Прилуцкий В.Д. Благовещенская Конгрегационная церковь при Киевской Духовной Академии.

Сборник в честь протоиерея Д.И. Богдашевского. - К., 1913.

³²Церкви Трьохсвятительська й Воздвиження були приписані до Братського монастиря 1638 року за привілеєм короля Владислава IV.

³³Терновский Ф.А. Из истории Киевской академии. ТКДА. - 1882. - № 9. - С. 323.

но — з рушниць». По всьому Києву й околицях розливався святковий благовіст дзвонів. Повертаючись до Братського Богоявленського монастиря, митрополит натхненно кропив радісних людей свяченою водою. Згодом через велику кількість бажаючих потрапити до храму на Богоявлення й Благовіщення, богослужіння в ці свята були перенесені до великого Богоявленського храму. Урочисто святкувалося й «древнє торжество» — вхід Господній у Єрусалим, або Вербна неділя. У Лазареву суботу розпочинався хресний хід від Георгіївської церкви й прямував через Софійський собор, де жив митрополит, до Братського Богоявленського монастиря. Під церковний передзвін студенти несли в руках вербу і, йдучи за ректором, префектом й учителями, співали: «Днесь благодать Святого Духа нас собра» або «Благословен грядий во ім'я Господнє!». По дорозі приєднувалися вербні ходи з інших храмів. На подвір'ї Благовіщенської церкви співав студентський хор й стояли, очікуючи богослужіння й освячення верби, кияни.

*Серапіон
Александровський,
митрополит
Київський,
благодійник
Благовіщенської
церкви.*

*Під омоформом
Братської
Божої Матері.*

Святи

*Феодосій
(Углицький)
архієпископ
Чернігівський,*

*Димитрій
(Туптало)
митрополит
Ростовський,*

*Інокентій
(Кульчицький),
митрополит
Іркутський,*

*Йоасаф
(Горленко),
єпископ
Білгородський.*

*Заставка
до видання
на честь
300-ліття
Киево-
Могилянської
академії.*

Кожної суботи перед чудотворною іконою Братської Божої Матері архімандрит з собором священників правив акафіст Богородиці, в якому брало участь особливо багато людей. Ця традиція була започаткована ще з часів внесення образу до Богоявленського монастиря.

31 грудня «на рочини» (день смерті) Петра Могили у Благовіщенській церкві відбувалася урочиста панахида й виголошувалися Слова на його честь. Згодом цей день став називатися Днем поминання всіх засновників і благодійників Академії та усіх, хто в ній навчав і навчався. Збиралися всі, хто вважав своїм святим обов'язком скласти шану великому

митрополитові й славній Могилянській академії. До урочистої служби залучали також студентів, які за давньою братською традицією «на процесії херувимській з pochodнями (факелами) й свічами чесно (на середину церкви) виходили»³⁴. Цей звичай підтримували в Академії ще в часи Петра Могили, який дбав про високу освіченість своїх виконавців «і тим бардзей (понад усе), щоб благочестя в серцях молоді було засіване й вспаяне»³⁵.

Після Божественної літургії, яку відправляли митрополит і ректор Академії, відбувалося молитвенне поминання й проголошувалася промова (Слово). Цю традицію перейняла й Духовна академія. Так, 31 грудня 1865 року професор Академії Іван Малишевський, виголошуючи промову, звертався, **найперше**, до Петра Могили, Гальшки Гулевичівни, **гетьманів** Петра Конашевича-Сагайдачного й Богдана Хмельницького, до наставників і покровителів Академії Інокентія Гізеля, Йоасафа Кроковського, Теофана Прокоповича, Георгія Кониського, митрополитів Сильвестра Косова, Варлаама Ясинського, Рафаїла Заборовського: «Ми поминаємо ваші імена з любов'ю і молитвою. Вічна пам'ять вам, пам'ять, що живе в наших серцях, як священна спадщина. Разом з пам'яттю про вас ми хочемо зберегти дух ваш, дух братства, дух єднання віри і науки, церкви й громадськості»³⁶.

На ектеніях і відпустах поминали святих молитвенників киевобратських, вихованців Києво-Могилянської академії: Димитрія Туптала — митрополита Ростовського, Феодосія Углицького — архієпископа Чернігівського, Інокентія Кульчицького

³⁴Памятники Киевской Комиссии. - К., 1846. - Т. 2. - № XXXII.

³⁵З "Анфологиону" Петра Могили. - К., 1836.

³⁶Малышевский И. Речь по случаю поминовения Духовной академиею ее основателей, благодетелей, начальников и всех в ней учивших и учившихся ТКДА. - К., 1865. - Т. 1. - С. 524-540.

*Святий
митрополит
Тобольський
і всього
Сибіру
Іоанн
(Максимович).*

— митрополита Іркутського, Паїсія Величковського — архімандрита Ніамецького Молдовського й інших. У Благовіщенській церкві відзначалися й академічні свята: іменини ректора, префекта і викладачів Академії, а ще — іменини митрополита, покровителя Академії. У цей день котрийсь з професорів виголошував на честь іменинника промову, за ним студенти вітали митрополита ораціями й декламаціями на різних мовах. Співав хор. Розчулений митрополит винагороджував студентів грішми, а професорів запрошував на трапезу.

Вихованці й наставники Києво-Могилянської академії любили свою Благовіщенську церкву й пам'ятали про неї, залишаючи стіни Академії. Ставши вченими, професорами, вчителями, гетьманами, полковниками, митрополитами, священниками тощо, вони підтримували її коштами й щедрими дарами. Завдяки їхній турботі у храмі завжди

були прекрасні ікони, богослужебні книги, Євангелія, багата ризниця.

У переліку дарів Благовіщенській церкві, що зберігалися у її ризниці, за описом 1800 року значилися дорогі Євангелія, срібний або срібний з позолотою церковний посуд, хрести, підсвічники, багаті ризи, антимінси тощо.

Серед них — велика срібна чаша, подарована 27 січня 1701 року студентом Академії, префектом Молодшої конгрегації Антоном Антоновичем разом з матір'ю Палагеєю Антоновою. Антоновичі — давній козацький старшинський рід, представники якого обіймали провідні посади в гетьманській адміністрації. Два срібні підсвічника подарував 1705 року сподвижник Івана Мазепи полковник Андрій Дмитрович Горленко, одружений з дочкою полковника Данила Апостола, майбутнього гетьмана.

Святий
Паїсій
(Величковський),
архімандрит
Німецького
монастиря
у Молдові.

*Святий
Феодосій
(Углицький),
архієпископ
Чернігівський.*

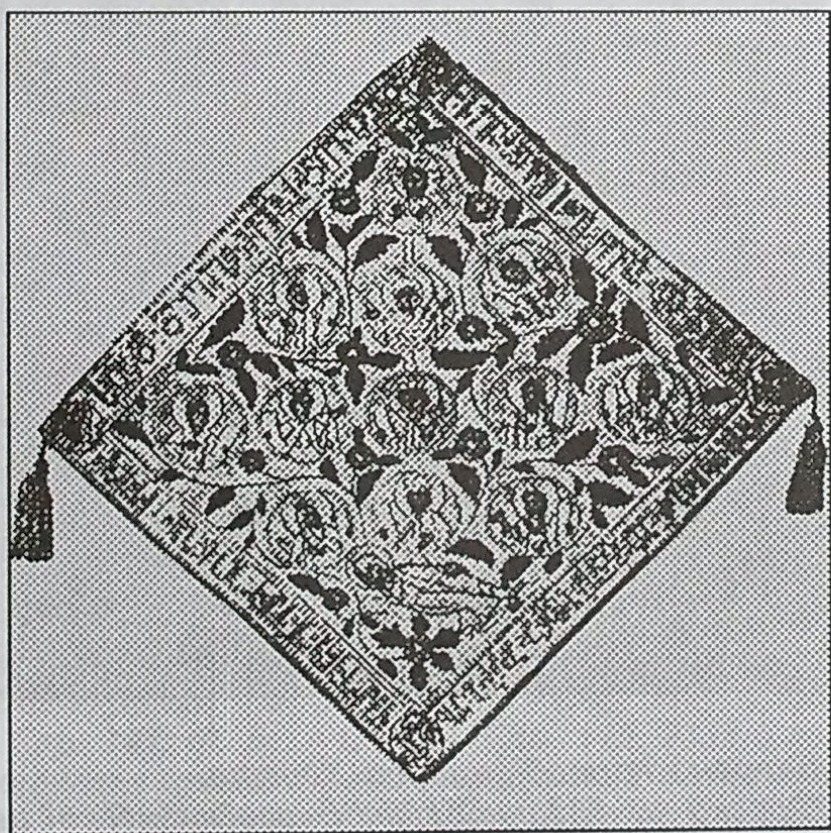
Однією з найстаріших речей у ризниці церкви була срібна кадильниця, виготовлена 1575 року в Москві разом зі срібною медаллю, оздобленою дорогоцінним камінням. Призначалася вона до ікони Благовіщення й була подарована колишнім вихованцем Академії, викладачем риторики Московської слов'яно-греко-латинської академії Антонієм Стрешовським.

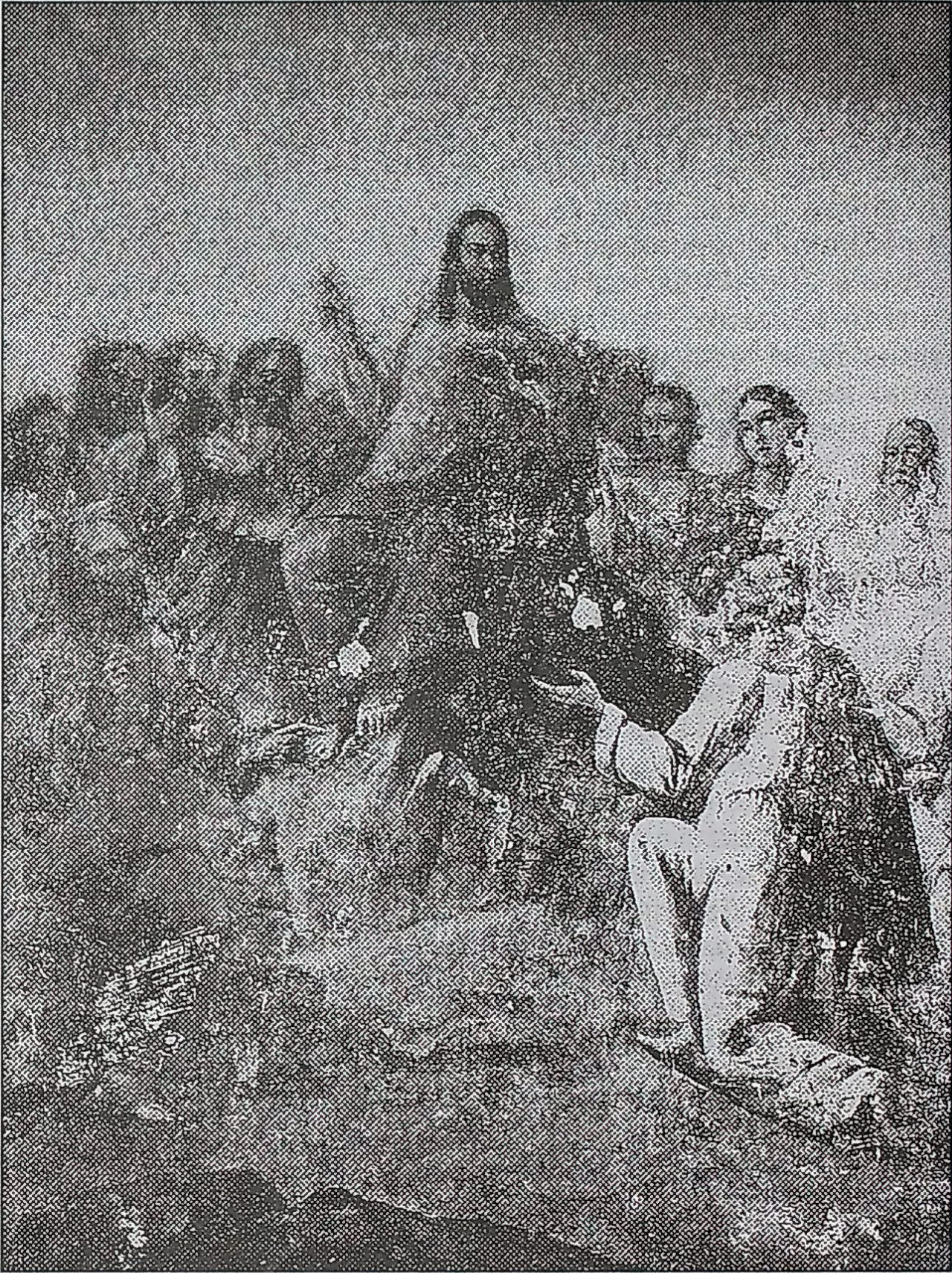
На почесному місці були вісім Євангелій. Серед них два Євангелія від митрополита Київського й Галицького Тимофія Щербацького (1698-18.04.1767): одна книга покрита світло-червоним оксамитом у визолоченому окладі, інша — у срібному окладі з «чеканью золоченою»; Велике Євангеліє від вихованця Академії ректора Костромської семінарії Стефана Тернавіота, оправлене також у срібло з позолотою; Мале Євангеліє у футлярі під склом від Крутицького єпископа Іларіона Григоровича, також вихованця Академії, а ще — Євангеліє у зошитах від ієромонаха Ве-

ніаміна Білявського, видруковане в Києво-Печерській лаврі 22.03.1771 року.

У ризниці зберігалися 32 розкішні ризи. Серед них — риза з червоного оксамиту з вишитим сріблом Різдом Христовим від митрополита Тимофія Щербацького; риза з жовтого «адамашку з камеею красною златоглавою» від генерального обозного Якова Лизогуба на знак подяки за науку представників кількох поколінь сім'ї Лизогубів в Академії; риза із зеленого штофу з білими квітками й червоною камеею з вишитим на ній хрестом від префекта, професора Академії й настоятеля Благовіщенської церкви Михайла Козачинського; риза із зеленого оксамиту, прикрашеного «срібно-золотою сіткою», від сім'ї полковника Йосипа Танського, батько якого очолив Білоцерковський полк після смерті свого тестя Семена Палія; ризи від полковника Андрія Горленка, мазепинця, який повернувся в Україну лише після смерті Петра I й служив у козацькому війську аж до часів гетьманування Кири-

*Палиця
із зображенням
дерева Іесеєва.
Грузія, XVII ст.
З Іркутського
Преображенського
монастиря,
1727 року
надана першому
єпископу
Іркутському,
могилянцю
Інокентію
Кульчицькому.*

*Нагорна проповідь Ісуса Христа.
Фреска на південній стіні Благовіщенської церкви, 20-ті роки XIX ст.*

ла Розумовського; риза від Федора Базилевича, сотника Остапівської сотні Миргородського полку, якою Базилевичі керували понад 50 років.

Серед дарителів Благовіщенської церкви значаться імена майже всіх ректорів Академії й багатьох її професорів. Зокрема, викладач поетики, риторики й німецької мови професор Іван Самойлович залишив по собі пам'ять, подарувавши Благовіщенській церкві розкішну італійську хустку з національними кольорами — жовту з блакитною каймою.

Проте серед благодійників Благовіщенської церкви були не лише вихованці Академії. Серед дарителів були, зокрема, ігуменя Флорівського монастиря, дружина київського бурмистра пана Александровича, дружина генерал-губернатора Києва Глебова, дружина протоієрея Глухівського Олексія Галяховського Олена й багато інших³⁷.

Імена всіх благодійників Благовіщенської церкви не перелічити. Але варто згадати ще один дар. 1705 року 114 могилянців, які навчалися або навчали у свій час в Академії, згуртувались і надіслали «в дом преславно и всемирнорадосного Праздника Благовіщення Пресвятия Богородиці и Пріснодіви Марії, нарицаемий собраніє Марііно, в Свято Богоявленському Монастирі братским Київським училищнім» багатий дар: видане у Москві 1689 року «Божественное Євангеліє на александрійському папері, такожде Священні сосуди, сієсть Потир, Дискос, Звізда, Лжиця, Кадильниця» і т. ін. До дарунку Антоній Стрешовський, який організував цю справу, додав «івестіє, како сооружися Божественное Євангеліє, такожде божественніє сосуди» й імена всіх дарителів. Серед них знамениті митрополити святий Ди-

³⁷ЦДІАК України. - Ф. 51. - Оп. 1. - Спр. 112; Ф. 56.

- Оп. 1. - Спр. 141; Ф. 56. - Оп. 3. - Спр. 115, 2338 й ін.;

Лякина Р.Н. Благовещенская церковь Киево-Могилянской академии.

Поділ і ми. - К., 2000. - № 3-4. - С. 36-37.

Благословення святийшого Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета на відновлення богослужінь у Благовіщенській церкві 14 січня 1997 року.

За святийшим Патріархом — митрополит Дніпропетровський, Криворізький та Богородицький Адріан; митрофорний протоієрей Іоан Швець; архієпископ Переяслав-Хмельницький, ректор Київської духовної академії і семінарії Димитрій Рудюк.

митрій Ростовський, Стефан Яворський, архієпископи Сильвестр Крайський, Антоній Одинович, архімандрити Рафаїл Краснопольський, Йосиф Туробойський, ієромонахи Григорій Гошкевич, Митрофан Орловський, ієродиякони Віктор Підгурський, Йосиф Скаминський і далі — всі 114 чоловік.

Звертаючись до тих, кому був адресований колективний дар, Антоній Стрешовський писав: «Господь Бог, видя добротіє й благодареніє ваше, преклонить серця й інших вірних ко украшенію храма Пречистої Богоматері й наповнить благими намірами всіх нас»³⁸.

³⁸Голубев С.Т. Гедеон одорский. ТКДА. - К., 1900. - № 12. - Приложения. - С. 625.

Як бачимо, Благовіщенську церкву Києво-Могилянської академії любили як церкву, що виховувала молодь у благочесті, навчала любові до Бога, повазі до батьків, наставників і професорів Академії, яка своєю історією, іменами своїх вихованців, «созидателів» і благодійників пробуджувала національну пам'ять, надихала на добро, вселяла світлі надії.

Йшли роки... Настала «нова радянська ера». Церква Благовіщення була закрита. Її реліквії, що збиралися протягом віків, були пограбовані й розпорошені по різних сховищах. Майже 80 років храм перебував у забутті. Згасли розписи нефу, олтарної й купольної частини храму. Зник іконостас. Зруйнований був сам купол, прогнила підлога й вийшли з ладу інженерні комунікації.

Але все повертається на круги своя. 1995 року при Національному університеті «Києво-Могилян-

*Хор
Благовіщенської
церкви.
Друга
праворуч
регент
хору
Валентина
Шовкун.*

*Перший
настоятель
Благовіщенської
церкви
протоієрей
Юрій Мицик.*

ська академія» була створена церковна громада. 14 січня 1997 року Благовіщенська церква була освячена Патріархом Київським, Галицьким і всієї Руси-України святійшим Філаретом. Знову в її стінах залунало Слово Боже, зазвучали прекрасні голоси благовіщенського хору під керівництвом досвідченого регента Валентини Шовкун.

Благовіщенську церкву взято під державну охорону як визначну пам'ятку історії й архітектури.

Першим настоятелем відновленої Благовіщенської церкви був протоієрей Юрій Мицик (січень-лютий 1997 року). Його наступником став ієромонах Богдан (з березня 1997 року й донині). Він доклав і докладає чимало зусиль до відродження храму.

У 1998-2000 роках було здійснено першочергові протиаварійні й реставраційні роботи. Відновлено чудовий бароковий купол — саме у тому вигляді, який він був при зведенні Благовіщенської церкви у 30-х роках XVIII ст. (архітектор В.К. Хромченков). 1999 року напередодні свята Благовіщення над церквою засяяв новий позолочений хрест, під час урочистого встановлення якого високо в синьому небі кружляли два білих голуби. Відреставровано живопис нефу й куполу відповідно до стану на

*Настоятель
Благовіщенської
церкви
ієромонах
Богдан.*

1824 рік (реставрація церкви після пожежі 1811 року): на склепінні нефу — Богоматір Знамення в оточенні янголів; в куполі — поясне зображення Саваофа, на парусах — чотири Євангеліста Іоан, Марко, Матвій і Лука. Відкрито фрески «Нагірна проповідь», святий Антоній та святий Феодосій Печерські³⁹. На першому поверсі староакадемічного Мазепиного корпусу виявлено й відреставровано (художник-реставратор В. Мінько) рідкісний живопис початку XVIII ст. (час будівництва корпусу): композиція «Преображеніє» та композиція із зображенням Богоматері, що стоїть на сфері і стопою попирає дракона. Це дуже рідкісна іконографія, характерна для барокового мистецтва. Можливо, це є ілюстрація до Біблії (кн. Буття, р. 3, в. 14, 15), де сказано, що Діва народить Господа, а диявол боротиметься і з Ним, і з Його Матір'ю. Третя композиція — це Благовіщення. Хоча фрески дещо пошкоджені, деякі деталі поновлені у пізніші часи (можливо, після пожежі 1811 року). Ці розписи несуть дуже цінну інформацію про характер оздоблення цивільних бу-

³⁹Науково-дослідні, проектні й реставраційні роботи виконані підприємством по реставрації пам'ятників історії та культури "Оберіг". (Директор О.М. Кушлик, гол. архітектор Н.В. Косенко).

динків початку XVIII ст.⁴⁰ (в нашому випадку — навчальних класів Академії). На жаль, розписи Мазепинового корпусу приховані від огляду через певний режим використання шкільних класів Академії, в яких розмістився Центр сучасного мистецтва при НАУКМА.

2003 року виготовлено для церкви новий іконостас (автор проекту і виконавець художник-різьбяр Олександр Коротков, художники-іконописці Катерина Касьяненко й Володимир Кікіньов), а також — новий престол і жертвник (художники Василь Кікіньов й Володимир Кікіньов). На почесному місці у церкві — ікона Благовіщення — копія однойменної ікони початку XVIII ст. (художник Катерина Касьяненко отримала посвідчення Національного музею українського мистецтва, що підтверджує високу майстерність й відповідність роботи до оригіналу).

Відновлений живопис — то не лише мистецька цінність. Він розкриває сучасникам духовний світ попередніх поколінь українців. Ці образи створені за їхніми уявленнями, до них вони зверталися, вірили їм, знаходили розраду, на них покладали сподівання. Сподіватимемося й ми, що настане час — і до храму Благовіщення повернуться всі вцілілі ікони, які відродять його неповторну ауру.

Відродженню Благовіщенської церкви в наш час сприяли і сприяють її прихильники і благодійники. Перший дар — евхаристійний набір — святий нап-рестольний хрест, кадило, богослужебні книги — вніс від Московської Богородицької єпархії архієпископ Адріан, нині митрополит Дніпропетровський, Криворізький, Богородицький. Значні внески зробили Патріарх всієї Русі-України святійший Філарет, Київська міська і Подільська районна дер-

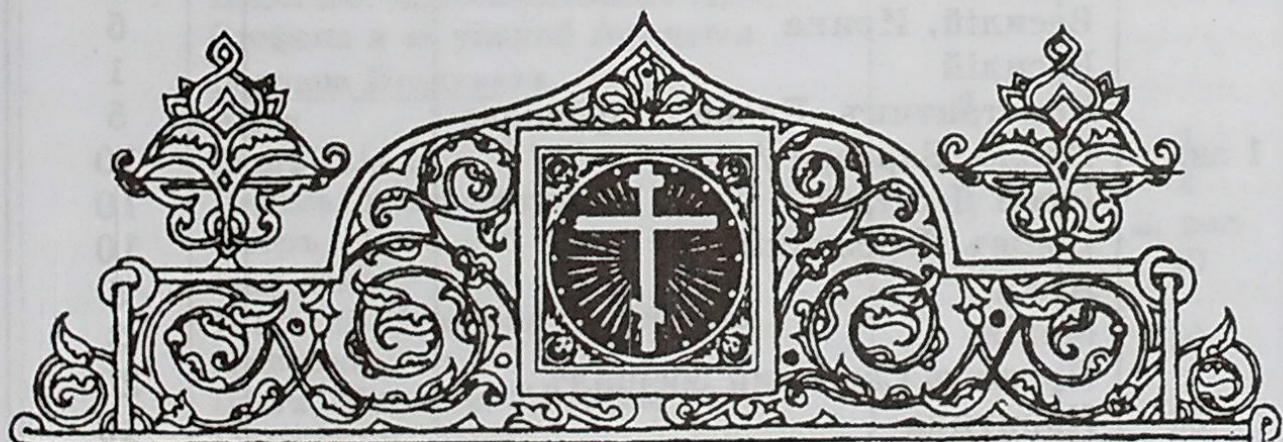
⁴⁰ Дорофієнко І. Доля автентичного розпису Староакадемічного корпусу Києво-Могилянської академії. Наша Віра. - Серпень, 2001. - № 8 (160).

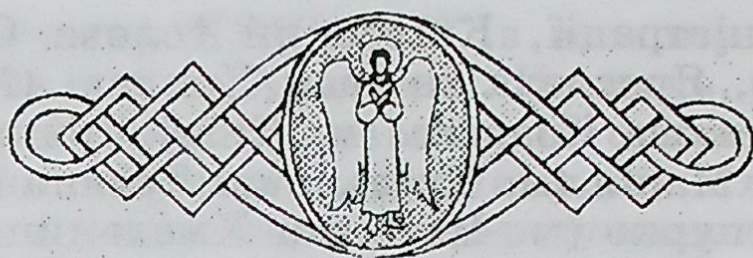
жавні адміністрації, Київський голова Олександр Омельченко, Ярослава та Іван Хохлачі (Монреаль, Канада), Микола Кравець (м. Київ), Ірина Кох (Ізраїль), пані Марія (м. Київ), пані Тетяна (м. Київ), Микола Степурко (м. Нетішин Хмельницької обл.) і, звичайно, Національний університет «Києво-Могилянська академія» та його Спудейське братство і багато інших добродійців, чимало з яких побажали залишитися безіменними.

На відправи до Благовіщенської церкви йдуть і йдуть люди — і в радості, і в горі, і з щирою подякою до Бога, що не дав згинути святині української історії, чудовій пам'ятці її культури й духовності — церкві Благовіщення Пресвятої Богородиці.

І відгукуються в серцях кожного урочисто-спокійні слова молитви, яку возносить до Бога настоятель Благовіщенського храму отець Богдан: «Подай, Господи, всім, хто молиться у цьому Святому Храмі, а також усім, хто навчає і навчається у Богохранимій Києво-Могилянській академії, прощення провин вільних і невольних, зцілення від недуг душевних і тілесних, радості й успіхів у трудах духовних, наукових і фізичних і пошли їм, Господи, Ангела-хранителя, і збережи їх у щасті і здоров'ї на многії і благії літа!

Амінь».

ДОДАТКИ

Додаток 1

Книга пожертв на Благовіщенську конгрегаційну церкву

Арк.	1780 года февраля 24 дня	Рубли	Копейки
1	Іванъ Загоровскій		25
	Евдокія		2
	Василій		5
	Остапъ		1
	Сидоръ, Марея, Іоана		2
	Федоръ		2
	Андрея		2
	Алексея, Елена, Варвара, Парасковія, Темафей, Анна со чади, Аксентія, Василиса, Лукерія, младенца Тимофея, Анну, Ефросинію,		25
	П[а]раскевию		5
	Оврамъ, Степанида со чади		5
	Харко		10
	Василій, Ирина		5
	Василій		1
	Константинъ, Елена, Параскева		5
1 зв.	Павло, Варвара //		10
	Іерей Дмитрій		10
	Іяковъ, Ефросинію		10
	Анна		5
	Марія		3
	Прокопъ Савоский обещалъ		20
	Харитина		10

Григорій, Анна		5
Іосифъ, Ірина		40
Іванъ		15
Димитрій		10
Іоанъ		5
Іосифъ, Параскева		5
Максимъ		1
Antonia d'itdy d'ambrun*		25
Емелианъ Дечениовъ		5
Микита, Фекла		10
Alexander Kodacku		5
Nicolaus Isaakow		5
Татіяна со чади		2
Артемъ		25
Богу вестимій		25
Богу вестимій		5
Параскева		6
Темафей		2
Харко Богу известный		5
Павель		5
Семень Стефановскій		5
Іерей Фтеодоръ		10
Катерина //		20
Агрипина Доиха		20
Федоръ		1 поль
Іяковъ**		1
Фома		поль
Ілия Скрелецкий		10
Василій Шищенко		20
Іванъ Евфимеевъ		25
Никита Щерченскій		25
Евдокию, преосвященного Луку, Стефана и за упокой Афанасія		
<u>Варвара Ищица***</u>		
Анна	2	
Іванъ Іллечъ		2
Денись Лукашевичъ		2
Петръ		2, пол
Іван даль		10
Николай Леонтовичъ, Филипъ, Лафераеа		50
Іванъ, Меланія, Тимофей		2
Григорій и Марфа		20

Иванъ Ставецкій		2
Василь Ставецкій		5
Евдокія, Матрона со чади		10, поль
Часниковна и Васа		
Немецкой пасторъ		25
Каленникъ		10
Іустинъ		10
Радко Куличенко		1
Пелагія со чади		12
Кулина		1, поль
Итого всіх денегъ****	5	41
Въ испрошеніи сихъ денегъ трудилась студенти Діомидъ Романовскій богословія и Марко Головчанскій філософіи.		

Примітки: *, ** — Написано нерозбірливо.

*** — Підкреслено в оригіналі.

**** — Насправді мало би бути: 5 руб. і 69,5 коп.

Коментар до книги пожертв на Академію

Впродовж 24 років ведення книги найбільше грошей зібрано у 1778 р. — 20 руб. 37 і 1/3 коп. (арк. 44), а найменше у 1763 р. — 3 руб. 88 коп. (арк. 11).

Гроші збиралися, напевне, протягом невеликого проміжку часу, зазвичай взимку, найчастіше у лютому, зокрема, 24 числа.

Кількість пожертвуваних грошей не залежала від соціального стану жертводавця. Так, наприклад, князь Петро Туркістанов у 1765 р. пожертвував на Академію лише 10 копійок (арк. 14); найбільше грошей надали у 1759 р. Єремій Родзянка — 2 червінця і 25 копійок (арк. 6 зв.) і у 1776 р. Григорій Топличин — 2 червінця і 50 копійок (арк. 36 зв.).

Пожертви збиралася зазвичай студентами богословами та філософами, членами правління студентської конгрегації, й передавалися в її скарбничку.

Документ віднайдений студентом НаУКМА Ігорем Тесленком.

Додаток 2

1816-1817 роки.

Справа про виготовлення іконостасу
для конреаційної Благовіщенської церкви
кнївським громадянином
Яковом Гроздовським¹

Утверждается.

Марта 23 дня 1816 года²

Тысяча восемь сот шестнадцатого года февраля двадесять осьмого дня. Я, нижеподписавшийся, заключилъ сей, съ Кіевскимъ академическимъ правленіемъ, договоръ въ томъ, что обвязался я, по данному отъ онаго правленія плану и фасаду, сделать въ конгрегаціонную Благовещенскую церковь деревянный, резной иконостасъ изъ собственнаго моего леса и своими мастеровыми людьми, употребивъ въ работу самый годнейшій и сухой лесъ, на заднюю связь сосновый, а на лицо какъ то, доски для иконъ и на все резныя штуки липовый, не отступая ни въ чемъ и малейше отъ даннаго плана. За izdelку іконостаса, имею получить отъ академіи по уговору, тысячу семь сотъ рублей государственными ассигнаціями, и именно: по заключеніи и утвержденіи сего договора семь сотъ, въ продолженіи работы, то есть по отделаніи половинной части іконостаса, пять сотъ, да за окончаніем по поставке онаго на месте и законномъ освидетельствованіи последніе пять сотъ рублей; которую работу долженъ буду окончить и поставить на месте къ 1-му числу сентября сего 1816-го года. Будеже,

по освидетельствованіи іконостаса, окажуться на ономъ трещины или другая какая либо непрочность и несходственность съ даннымъ планом, обязанъ я, не доводя академіи до жалобъ, все то самоскорейше безъ далнейшихъ обговорокъ и противоречій исправить, въ твердость чего на семъ при упрощенныхъ мною свидетеляхъ и подписался.

Кіевскій гражданинъ *Яковъ Гроздовскій*

При договорѣ и заключеніи сего контракта были свидетели

Кіевской имянитый гражданинъ
Климентъ Терновскій

Кіевской мещанинъ *Павелъ Романовскій*

1816 года марта 28 дня следуемые въ задатокъ семъ сотъ рублей получилъ Яковъ Гроздовскій.

1817 года марта 10 дня, следуемые по договору въ продолженіе работы пять сотъ рублей принялъ и расписался Яковъ Гроздовскій.

1817 года іюня 3 дня следуемые по договору за окончаніемъ работы пять сотъ рублей принялъ и расписался Яковъ Гроздовскій³.

¹Документ подається мовою оригіналу.

²Написано рукою митрополита Серапіона.

³Центральний державний історичний архів України у м. Києві. - Ф. 1711 (Київська Академія). - Оп. 1. - Спр. 476. - Арк. 7-9 зв.

*По сему пять сотъ
Рублей выдать.
Марта 3 дня 1817 года¹*

Святейшаго правительствующаго синода члену, великому господину Высоко Преосвященнейшему Серапіону, митрополиту Київському и Галицкому Київско-Печерскія Лавры священно архимандриту и орденов святаго апостола Андрея Первозваннаго, святаго Александра Невскаго и Святыя Анны 1-го класса кавалеру

Київскаго Академическаго Правленія

Докладъ

Согласно заключенному въ семь правленіи съ кївскимъ гражданиномъ Яковомъ Гроздовскимъ и Вашимъ Высокопреосвященствомъ марта 23 дня прошлаго 1816 года утвержденному контракту, на отделку изъ собственнаго его Гроздовскаго леса со своими мастеровыми людьми въ академическую конгрегаціонную Благовещенскую церковь деревяннаго резнаго іконостаса за 1700 р[ублей] первоначально и именно того марта 28-го числа выдано ему отъ академіи 700 р[ублей], въ продолженіи же работы, которой ныне самая малая часть неокончена по содержанию того же контракта следуетъ выдать 500 р[ублей], каковыхъ Гроздовскій и проситъ. О чемъ Вашему Высокопреосвященству сіе правле-

ніе благопочтеннейше симъ докладывая, на выдачу Гроздовскаму 500 р[ублей] архипастырскаго повеленія всенижайше испрашиваетъ.

Вашего Высокопреосвященства
нижайшіе послушники

Въ должности ректора Академіи
архимандритъ Мелетій

Риторики учитель,
соборный іеромонахъ Авксентій

Поезії учитель,
соборный іеромонахъ Кириллъ

1817 года
Марта 3 дня
№ 63

Письмоводитель Федотъ Лужинскій.²

¹Написано рукою митрополита Серапіона.

²Центральний державний історичний архів України у м. Києві. - Ф. 1711 (Київська Академія). - Оп. 1. - Спр. 476. - Арк. 8-8 зв.

*По сему с мастеромъ разплату
учинить, ежели вся сія работа
отделана во всемъ исправно.
Маія 16 дня 1817 года¹*

Святейшаго правительствующаго синода члену, великому господину Высокопреосвященнейшему Серапіону, митрополиту Київському и Галицкому Київско-Печерскія Лавры священно архимандриту и разныхъ орденовъ кавалеру

Київскаго Академическаго Правленія

Докладъ

По заключенному въ семь правленіи съ киевскимъ гражданиномъ Яковомъ Гроздовскимъ и Вашимъ Высокопреосвященствомъ марта 23 дня прошлаго 1816 года утвержденному контракту отделанный изъ собственнаго его Гроздовскаго леса со своими мастеровыми людьми въ академическую конгрегаціонную Благовещенскую церковь деревянный резной иконостасъ всего за цену 1700 р[ублей] симъ правленіемъ былъ свидетельствованъ, и такъ какъ оный въ разсужденіи употребленія въ работу самаго² годнейшаго и сухаго леса и прочности оказался отделаннымъ во всемъ согласно данному на то плану и его Гроздовскаго обязательству, то за полученіемъ имъ отъ академіи при начатіи 700 р[ублей], а въ продолженіи оной 500 р[ублей] и еще следуетъ ему уплатить

остальныя 500 р[ублей], которыхъ онъ ныне и просить. О чемъ Вашему Высокопреосвященству академическое правленіе симъ благопочтеннейше докладывая на уплату ему Гроздовскому таковыхъ пяти сотъ рублей денегъ испрашиваетъ всенижайше архипастырскаго повеленія.

Вашего Высокопреосвященства
нижайшіе послушники

Прввщій должность ректора Академіи
префектъ и богословіи учитель Мелетій

Риторики учитель,
соборный іеромонахъ Авксентій

Поезії учитель,
соборный іеромонахъ Кириллъ

1817 года

Маія 11 дня

№ 266

Письмоводитель Федотъ Лужинскій.³

¹Написано рукою митрополита Серапіона.

²На лівому полі написано: «Съ испрашиваниемъ архипастырскаго повеленія на уплату гражданину Гроздовскому следуемыхъ за зделанный иконостасъ остальныхъ 500 р[ублей]».

³Центральний державний історичний архів України у м. Києві. - Ф. 1711 (Київська Академія). - Оп. 1. - Спр. 476. - Арк. 7-7 зв.

Додаток 3

Опись предметов религиозного культа, находящихся в Благовещенской Конгрегационной церкви при Братском монастыре

(составлена членами комиссии по ликвидации
имущества религиозных учреждений
/ПОЛИРУ/) 1920 г.*

АЛТАРЬ.

1. Просто деревянный с парчевым облачением на нем.
2. Антиминс к нему шелковый.
3. Иллитон шелковый.
4. Крест ручной, серебряный с перламутровыми украшениями.
5. Крест ручной, серебряный, 84 пробы, с финифтяными изображениями и белыми стекляшками.
6. Крест ручной, резаный из грушевого дерева, в медной оправе.
7. Евангелие напрестольное в большой Александр. лист, Московской печати 1689 г. в бархатном переплете и серебряном позолоченом окладе, 11 пробы, вес серебра 10 ф. 24 зол. Дар учеников Старой Академии Антония Стрежевского.
8. Евангелие напрестольное Московской печ. 1735 г. в бархатном красном переплете с серебряными позолоченными чеканными клеймами и каймами; весу в серебре 6 ф. 20 зол. пробы 10. Дар бунчукового товарища Ивана Турнавиота.
9. Евангелие напрестольное Московской печ. 1758 г. в сплошном серебрянном вызолочен-

ном окладе, пробы 12-й. Дар Митрополита Тимофея Щербацкого.

10. Евангелие напрестольное Московской печ. 1753 г. в бархатном переплете с серебряными позолоченными чеканными клеймами и бордюрами; пожертвовано Семеном Максимовым.
11. Евангелие молебное Московской печати 1715 г. в красном бархатном переплете и в серебряном позолоченом прорезном окладе с историческими записями. Дар Илариона Епископа Сарскаго и Иорданскаго.
12. Крест напрестольный серебряный с цветными гранатными стеклами; верхняя часть весом 5 ф. 48 зол., пробы 10-й. Нижняя часть подножия медная, посеребряная, весом 1 ф. 67 зол. 1696 г.
- 13-14. Подсвечники напрестольные /2/ серебряные, весом один — 3 ф. 21 л. пробы 12-й с историческими записями. Дар Варлаама Лящевского.
15. Жертвенник деревянный с парчевым покрывалом на нем.
16. Крест на жертвеннике медный, посеребряный с финифтяными изображениями.

НАД ЖЕРТВЕННИКОМ

17. Икона с изображением распятия в деревянной раме.
- 18-23. 6 икон малых размеров в серебряных низкопробных рамах.
24. Икона в плохой фольговой ризе.
25. Икона Распятия, писанная на медном листе /малая/.
- 26-27. 2 деревянных Аналонов в парчевом облачении.

НА ГОРНЕМ МЕСТЕ

28. Иконостас. Деревянный с золоченой резьбой.
- 29-30. 2 Евангелия молебных 1 п. в бархатных переплетах с серебряными накладками.
- 31-45. 15 икон малых размеров в серебряных ризах.
- 46-48. 3 иконы средних размеров в медных золоченых ризах.
- 49-50. 2 иконы на окнах в серебряных ризах малых размеров.
51. Икона с изображением Предтечи XVII в. в медной серебряной ризе.
52. Плащаница в футляре на черном бархате, шитая мишурой, сильно потертая.
53. Паникадило на горнем месте из низкопробного серебра, вес 2 ф. 34 зол.
- 54-57. 4 медных лампы.
58. Зеркало в деревянной раме.
- 59-60. 2 кресла деревянные обитые ситцем.
- 61-65. 5 табуретов обитых ситцем.
66. Шкаф деревянный для ризницы.
67. Чаша серебряная 24 пробы с изображениями, гравированная под чернь, вес 1 ф. 58 зол. с историческими надписями 1705 г.
68. Дискос серебряный позолоченый, 14 пробы с гравированными изображениями, весом 93 ф. 30 лот.
69. Лжица серебр. 84 пробы.
70. Евангелие Киевской печати 1771 г. в бархатном переплете, ветхое, истрепанное.
71. Деревянный футляр-сундук, и в нем:
72. Потир,
73. Дискос,
74. Звездица,
75. Лжица,
- 76-77. Тарелочки,

78. Ковшик. / Все предмети серебряные позолочены, 84-й пробы./
79. Копие стальное, с перламутровой ручкой.
80. 2 ковша для теплоты, серебряные, позолочены, 84-й пробы.
- 81-83. Стаканчики серебряные, позолочены, 84-й пробы.
- 84-85. 2 блюда медных, золоченых.
86. Блюда для антидора. Медное посеребренное.
- 87-89. Блюда антидорные, оловянные на 3-х ножках.
90. Всенощник медный посеребренный.
91. Блюде для помазания елеем, медное.
- 92-95. 4 копия стальные с деревянными ручками.
- 96-97. 2 кадила серебряные 10 пробы 1755 и 1769 гг.
- 98-99. 2 медных кадила.
100. Чаша водосвятная, медная 1755 г. с историческими записями.
- 101-102. 2 серебряных подсвечника /малые/ 1705 г. Дар Андрея Горленка.
103. Крест ручной кипарисовый тонкой работы, оправлен в серебро с финифтью и 3 красными шариками.
104. Крест наперстный, золотой, тонкой ажурной работы с бирюзой и очень мелкими бриллиантами. Весу с колечками и камушками 23 золотн. К нему цепочка серебряная 12-й пробы, вес 6 золотн. Крест поломан /недостает одного прорезного кружка в середине/. Дар Митрополита Платона Левшина.
- 105-106. 2 панагии серебряные, позолоченные 1849 и 1880 гг.

СРЕДНЯЯ ЧАСТЬ ХРАМА

107. Иконостас, одноярусный, деревянный с золоченой резьбой колоннами.
- 108-114. 7 икон на дереве без риз.
115. Распятие с предстоящими на дереве без риз.
116. Царские врата, деревянные, золоченые.
- 117-118. 2 иконы овальные на дереве, без риз.
- 119-120. 2 иконы подле царских врат в медных ризах.
- 121-122. 2 сереб. паникадила весом 2 ф. 34 1/2 зол.
- 123-124. 2 лампы медные, посеребрённые.
- 125-130. 5 медных подсвечников.
- 131-133. 3 медных лампадок.
134. Большое медное паникадило.
- 135-136. 2 паникадила в одну свечу — медное, латунное.
- 137-138. 2 привесных фонаря из белой жести.
- 139-147. 9 икон-картин на /стенах/ на холсте, в деревянных золоч. рамах.
- 148-149. 2 праздничных иконы /одна на дереве, другая на жести/.
150. Столик деревянный в парчевом облачении.
- 151-152. Две шкафы на клиросах.
153. Круг Богослужбных книг.
154. Амвон Архиерейский деревянный переносной.
155. Столик для благословения хлебов.
- 156-157. 2 дерев. табурета.
- 158-159. 2 деревян. стула.
160. Лестница дер.
- 161-165. 5 ковриков.
- 166-168. 3 иконы в притворе на дереве, в рамах.

- 169-170. Две фелонии из серебр. парчи.
171. Фелонь шелковая, старая.
172-174. 3 фелони рытого бархата, старые.
175. Одна фелонь новая.
176-178. 3 фелони траурных.
179-208. 20 Епитрахилей /к фелоням/.
209-215. 7 парчевых поясов.
216-225. 10 парчевых поручень.
226-229. 4 палицы.
230-237. 8 набедренников парчевых.
238-246. 9 выходных стихарей.
247-257. 10 подрясников из бумажной и шелковой материи.
258-269. 12 облачений и покрывал парч. ветхих.
270-273. 4 парч. облачений на аналои.
274-279. 6 пелен парчевых на аналои.
280-282. Трое полотенец бумажных.
283. Медный рукомоЙник.
284. Медный кувшин.
285. Медный таз.
286. Кофейник для воды, жестяной, эмалированный.
287-296. 9 воздухов и покровцев.
297. Катаметасма шелковая.

ВСЕГО 297 ПРЕДМЕТОВ

Підписи (нерозбірливо)²

Матеріал наданий науковцем Лякіною Р.М.

* Подается мовою оригіналу.

¹ЦДІАК.-Ф.1711.— Оп.1.— Спр. 2.

²ДАКО.— Ф. Р. 862. — Оп. 1.— Спр. 198.— Арк. 2, 6.

Додаток 4

Благовіщенська церква
у творах сучасних митців

БРАТСЬКА БОЖА МАТІР,
*або Богородиця Благовіщенської церкви
при Києво-Могилянській академії.*

Художник Тиміш Ляшук, 2003 р.

Яси,
13 жовтня
2002 року

Даніель
Митрополит
Молдови
та Буковини

Даруємо цю
ікону Святого
ієрарха
Петра Могили
Українській
православній
церкві та
українському
народу як знак
братерського
єднання між
Церквами і
народами Румунії
та України
з нагоди
проголошення
канонізації
великого ієрарха,
захисника всього
Православ'я.

Даніель.

СВЯТИЙ ПЕТРО МОГИЛА

ПОСОЛЬСТВО УКРАЇНИ В РУМУНІЇ

№ 6138/40

від 09.01.2003

*Національному університету «Києво-Могилянська Академія»
Церкві Благовіщення Києво-Могилянської академії*

Посольство України в Румунії передає Церкві Благовіщення Києво-Могилянської Академії ікону Святого Митрополита Петра Могили, яка виконана румунськими монахами-живописцями та освячена під час урочистої літургії на честь канонізації Святого Митрополита Петра Могили Румунською православною церквою 13 жовтня 2002 р. у м. Яси.

Дарчий напис Митрополита Молдови та Буковини Даніеля (у перекладі українською мовою) додається.

Надзвичайний та Повноважний
Посол України в Румунії Антон Бутейко.

АНГЕЛ БЛАГОВІСТУЄ

(фрагмент)

Художник Дмитро Лящук

Під омофором Матері Божої Києво-Братської
(Святі — вихованці Києво-Могилянської академії).
Художник Дмитро Ляшук, 2002 р.

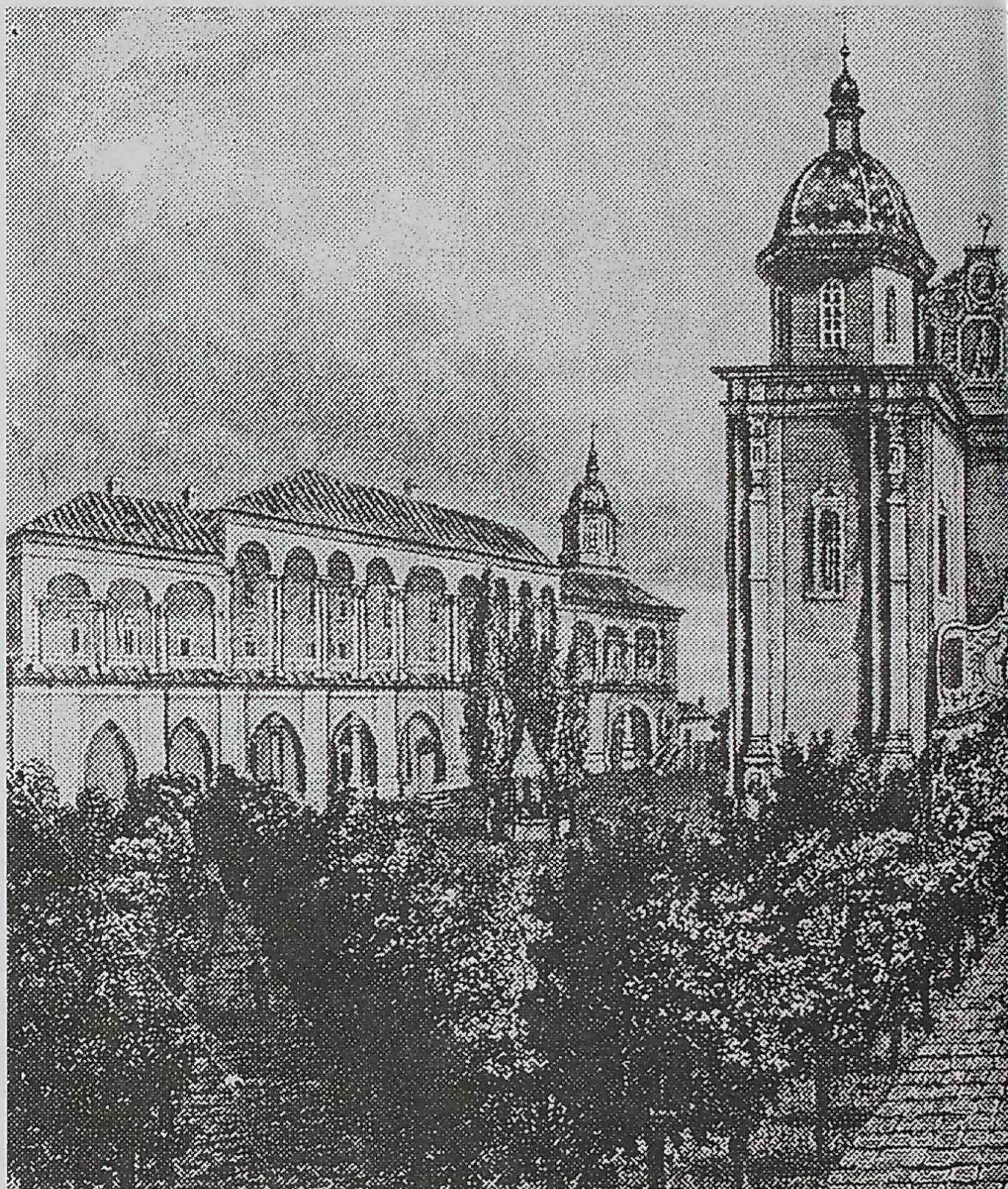

Гальшка Гулевичівна і Петро Конашевич-Сагайдачний
Художник Василь Забашта, 1997 р.

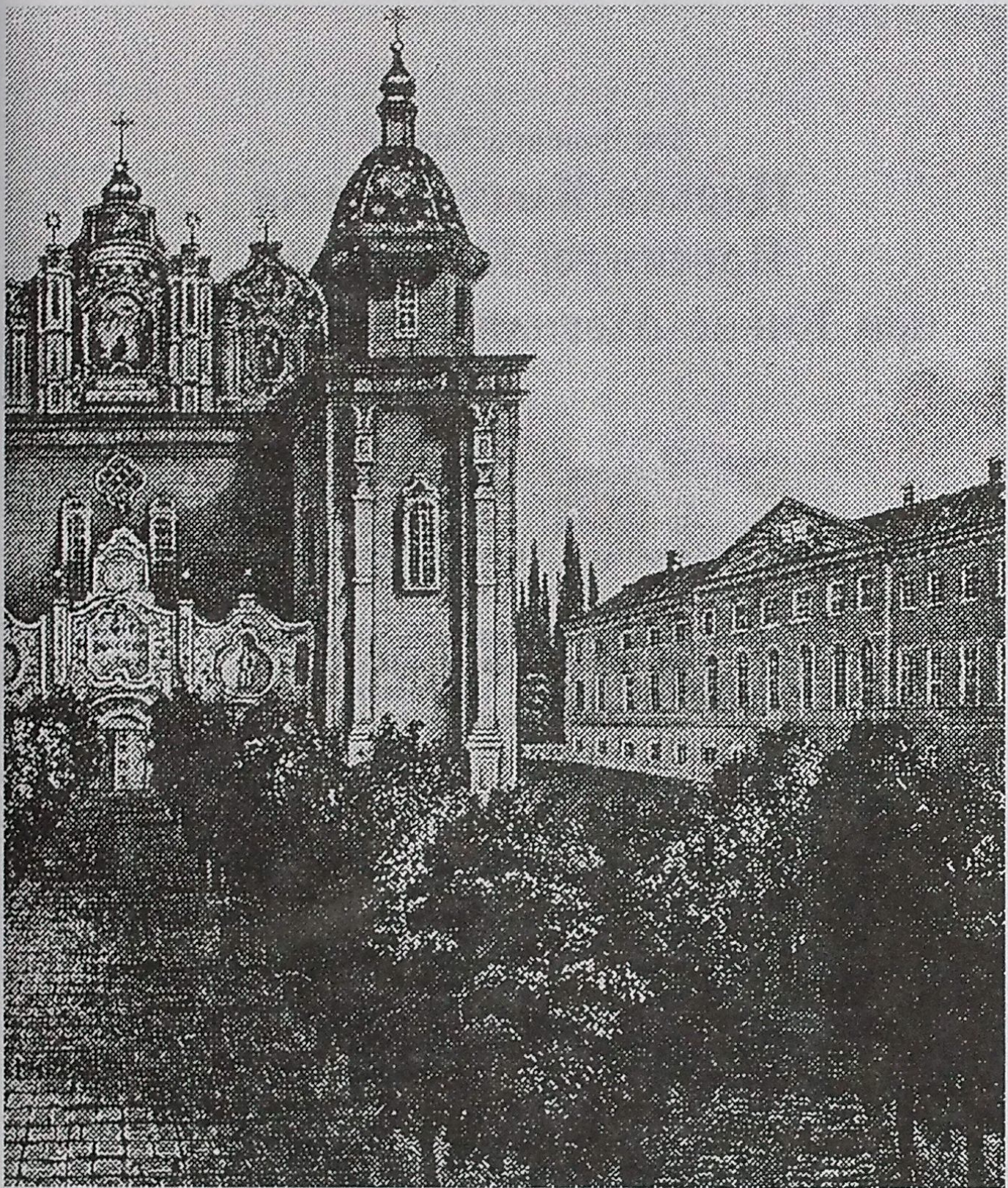
ЗМІСТ

Вступ	5
Першопочатки Благовіщенської церкви	6
Благовіщенська церква святого Петра Могили	13
Трапезна і Святодухівська церква Братського Богоявленського монастиря	16
Благовіщенська церква до перенесення її у Мазепин корпус	20
Благовіщенська конгрегаційна церква у шкільному корпусі Петра Могили	30
Церква Благовіщення при Мазепиному корпусі	33
Внутрішнє життя Благовіщенської конгрегаційної церкви	38
Додатки:	
1. Книга пожертв на Благовіщенську конгрегаційну церкву	58
2. Справа про виготовлення іконостасу для конгрегаційної Благовіщенської церкви київським громадянином Яковом Гроздовським (1816-1817)	61
3. Опис предметів релігійного культу, находящися в Благовещенской Конгрегационной церкви при Братском монастыре (рос. мовою)	67
4. Благовіщенська церква у творах сучасних митців	73

Мазепин навчальний корпус
з Благовіщенською церквою
Києво-Могилянської академії,

Богоявленський собор
і навчальний корпус
Київської духовної академії.

Офорт Думітрашкова, середина ХІХ століття.

Історичне дослідження

Зоя Іванівна Хижняк

**Церква Благовіщення
Прєсвятої Богородиці
при Києво-Могилянській академії**

Редактор — Сергій Чирков
Оригінал-макет — Василь Іщенко
Художній редактор — Володимир Радченко
Коректор — Валентина Чиркова

На 1-й стор. обкладинки — картина
«Благовіщенська церква» (2000),
на 4-й стор. обкладинки — «Благословіння» (2003).
Художник Тиміш Лящук.

Підписано до друку 05.04.2004
Формат 60x84/16, обл.-вид. арк. 5,0
Тираж — 2000 примірників
Замовлення № 07/04/04

Оригінал-макет, сканування і обробка
ілюстрацій, набір, верстка —
комп'ютерний центр видавничої фірми «Деркул»
04119, Київ-119,
вул. Дегтярівська, 38-44, тел./факс: 211-02-68.

Друк — Видавничий будинок «Аванпост-прим»
м. Київ, вул. Сурікова, 3

БІБЛІОТЕКА БІПБ ГҮЛЄВИЧІВНА

